

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІНГВІСТИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ЗІНУКОВА НАТАЛІЯ ВІКТОРІВНА

УДК 378.147:811.111

**МЕТОДИЧНА СИСТЕМА НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ
МАГІСТРАТУРИ УСНОГО ПЕРЕКЛАДУ У
ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНІЙ СФЕРІ
(на матеріалі англійської та української мов)**

спеціальність 13.00.02 – теорія і методика навчання: германські мови

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня

доктора педагогічних наук

Київ – 2018

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі методики викладання іноземних мов й інформаційно-комунікаційних технологій Київського національного лінгвістичного університету Міністерства освіти і науки України.

Науковий консультант – доктор педагогічних наук, професор
НІКОЛАЄВА Софія Юріївна,
Київський національний лінгвістичний
університет, завідувач кафедри методики
викладання іноземних мов й
інформаційно-комунікаційних технологій

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
ЧЕРНОВАТИЙ Леонід Миколайович,
Харківський національний університет
імені В. Н. Каразіна, професор кафедри
перекладознавства імені Миколи Лукаша

доктор педагогічних наук, професор
МОРСЬКА Лілія Іванівна,
Львівський національний університет імені
Івана Франка, професор кафедри іноземних
мов для природничих факультетів

доктор педагогічних наук, доцент
БИКОНЯ Оксана Павлівна,
Академія Державної пенітенціарної служби,
професор кафедри іноземних мов

Захист відбудеться «09» жовтня 2018 року о 10.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.054.01 у Київському національному лінгвістичному університеті за адресою: 03150, м. Київ-150, вул. Велика Васильківська, 73, ауд. 404.

З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці Київського національного лінгвістичного університету (03150, м. Київ-150, вул. Велика Васильківська, 73).

Автореферат розісланий «08» вересня 2018 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. Б. Бігич

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Нове тисячоліття принесло кардинальні зміни в життя суспільства і нові виклики у вигляді глобалізації, наслідком якої стало зростання національної самосвідомості, посилення багатополярності світу, різні кризи, поява нових міжнародних організацій, інформаційних мереж, об'єднання освітнього простору тощо. На шляху інтеграції з європейським культурним, політичним та економічним простором сучасному суспільству потрібні кваліфіковані перекладачі. Перекладацька діяльність стала повноцінним учасником виробничого процесу із своїми ресурсами. Змінилося і соціальне замовлення на професію перекладача, значно зросли вимоги до його професійної компетентності, з'явилася необхідність у підготовці фахівців, які могли б повноправно конкурувати на європейському та міжнародних ринках праці. Роботодавці зацікавлені у висококваліфікованих фахівцях, що мають мотивацію до навчання протягом усього життя, здатні до аналітичного мислення, відкриті до пошуку та сприйняття нової інформації, готові до нестандартних способів вирішення своїх професійних завдань.

Розвиток зовнішньоекономічного середовища та необхідність міжнародного співробітництва обумовлює важливу роль і специфіку дій перекладача у нових економічних умовах. Вищезазначені тенденції формують замовлення на перекладачів як медіаторів-посередників міжкультурної комунікації у різних установах і організаціях, що здійснюють, перш за все, міжнародну і зовнішньоекономічну діяльність. Специфіка роботи перекладача зумовлена переважно зміною його соціальної функції посередника між спільнотами з різними мовами і культурами або окремими їхніми представниками. У зв'язку з цим нове покоління українських перекладачів зростає і навчається за нових вимог до їхньої фахової підготовки. Рівень професіоналізму сучасних перекладачів має відповідати міжнародним стандартам, а це висуває перед методикою навчання перекладу нові завдання. Україна все впевненіше входить до європейського освітнього простору, пропонуючи здобувачам вищої освіти більше академічної свободи і мобільності. Українські заклади вищої освіти (ЗВО), що здійснюють підготовку перекладачів, мають орієнтуватися на європейські стандарти (Standard Guide for Language Interpretation Service – SG LIS, 2007; European Quality Standard BS EN 15038:2006, 2006; National Standard Guide for Community Interpreting Services – NGS CIS, 2007), відповідно до них координувати програми та навчальні плани та, за необхідності, вносити зміни в організацію освітнього процесу.

Введення єдиного європейського стандарту перекладацьких послуг, який чітко окреслює вимоги до процесів їх надання, починаючи від кваліфікації перекладачів та закінчуючи документованою системою заходів забезпечення якості, безумовно є підставою до перегляду та підвищення рівня підготовки перекладачів у ЗВО.

Отже, в умовах, які постійно змінюються, ЗВО мають працювати у режимі, що дозволяє випереджати та/або передбачати нові вимоги ринку праці, і відповідно до них готувати майбутніх фахівців з перекладу. Для вирішення цих питань необхідно критично оцінити систему підготовки перекладачів в Україні, порівняти її зі світовою, щоб усвідомити, який шлях доцільно обрати вищій школі в єдиному європейському освітньому просторі для забезпечення конкурентоспроможності випускників українських ЗВО на загальноєвропейському ринку праці.

Зміна парадигми освіти від «знань на все життя» до «знань протягом життя» в процесі підготовки майбутніх перекладачів вимагає орієнтуватися на компетентнісну модель професійної підготовки, коли процес навчання перекладацького фаху буде зумовлений вимогами майбутньої діяльності кожного випускника.

Необхідно переглянути статус професійного перекладача в новому багатомовному і багатокультурному світі, щоб розробити інтегровану модель формування фахової компетентності перекладача, позначити її можливі недоліки і створити альтернативу сучасній системі. Вирішення такого складного завдання передбачає як розробку окремих освітніх моделей, так і створення теоретико-методологічної бази освітньої діяльності у зазначеному напрямі.

У процесі формування фахової компетентності перекладача (ФКП) відбувається створення своєї мовної особистості. Безумовним є той факт, що у сучасних умовах в процесі професійної підготовки перекладача лише лінгвістичного компоненту замало. Необхідно формувати у перекладача основи професійних знань у певній предметній галузі, з якою буде пов'язана його майбутня діяльність, що є вимогою працедавців. ФКП – явище, яке інтегрує певний ряд компонентів, що співвідносяться з основними складовими діяльності перекладача, а саме: міжкультурним спілкуванням у певній професійній сфері, власне професійною діяльністю перекладача, професійним перекладацьким середовищем та особистістю професіонала. Іншими словами, ФКП, що об'єднує фахову компетентність письмового перекладача та фахову компетентність усного перекладача (ФКУП), надає можливість розглянути характеристики суб'єкта перекладацької діяльності, ті знання та когнітивні вміння, які потрібні йому для здійснення професійної діяльності.

За останні роки для аналізу мови та спілкування дослідники залучали психологічну складову, яка дозволила виділити мовну особистість, що стала провідною лінгвометодичною категорією. У сучасних умовах така методологія має враховувати надбання лінгвістики, психології, теорії міжкультурної комунікації, педагогіки – галузей гуманітарного знання, тобто сфера наукових інтересів, що концентрує в собі проблеми взаємовідношень *мови і культури, мислення та свідомості*, які поєднує у собі психолінгвістика.

На жаль, у межах заявленої проблематики багато теоретичних і практичних питань залишаються поза увагою науковців. Існуючі дослідження не надають вирішення усіх аспектів проблеми формування у студентів магістратури фахової компетентності в усному перекладі. Зокрема більш повного вивчення вимагає лінгводидактичний аспект проблеми визначення мовної особистості перекладача, який здійснює професійну діяльність у зовнішньоекономічній сфері (ЗЕС).

Як наслідок перелічених факторів не виявлено залишається номенклатура знань, здатностей, умінь і навичок, які забезпечують формування ФКУП у послідовному перекладі (ПСП); відсутні критерії відбору та організації навчального матеріалу для навчання усного перекладу у ЗЕС студентів магістратури ЗВО; не розроблена система методичних прийомів, які забезпечують набуття знань, формування та удосконалення навичок, умінь та здатностей, що необхідні перекладачеві для адекватної передачі важливої інформації в ситуаціях міжкультурного спілкування зовнішньоекономічного напрямку.

Визначаючи **концепцію** формування ФКУП у ПСП у ЗЕС, ми виходили з того, що в контексті основних положень суб'єктно-синергетичного, когнітивного та компетентнісного підходів формування у студентів магістратури ФКУП у ЗЕС повинно здійснюватися в процесі розвитку інтелектуального потенціалу особистості з орієнтацією на навчання протягом усього життя, що дозволить урахувати можливості кожного студента з метою сприяння його самоактуалізації та саморозвитку в умовах сучасної інформатизації освіти. Такий підхід дасть змогу визначити специфіку мовної особистості усного перекладача як суб'єкта професійної міжкультурної комунікації, що працює у професійному середовищі, розробити модель ФКУП, визначивши її структурні та змістові компоненти, розробити технологію навчання, що дозволить виділити етапи, які відповідають етапам діяльності усного перекладача та вимагають цілісного сприйняття професії.

Отже, відсутність монографій та наукових праць щодо формування ФКУП у ЗЕС у магістрів-філологів у прямій постановці зумовлює необхідність проведення спеціального наукового дослідження. У зв'язку з цим було обрано **тему дисертаційної роботи** *«Методична система навчання студентів магістратури усного перекладу у зовнішньоекономічній сфері (на матеріалі англійської та української мов)»*.

Таким чином **актуальність** нашого дослідження зумовлена соціальним замовленням суспільства щодо якісної професійної підготовки усних перекладачів у ЗЕС; зміною парадигми освітнього простору щодо процесу підготовки перекладача-медіатора як особливого типу білінгва, що має створити педагогічні умови для розвитку його професійної свідомості, мислення та мовленнєвої поведінки, оволодіння ефективними стратегіями пошуку способів вирішення проблем у практичних ситуаціях майбутньої діяльності перекладача; необхідністю теоретичного переосмислення та

якісного забезпечення процесу формування у магістрів-філологів ФКУП з урахуванням сучасних вимог до перекладачів; вагомою роллю ФКУП у процесі навчання ПСП у ЗЕС та потребою у розробленні й обґрунтуванні методики навчання ПСП у ЗЕС; нагальною потребою у наукових дослідженнях методичної системи формування ФКУП у ПСП у ЗЕС як самостійної наукової проблеми в прямій постановці.

Зв'язок дослідження з науковими програмами, планами, темами. Вибір напряму дослідження безпосередньо пов'язаний з колективною темою кафедри методики викладання іноземних мов й інформаційно-комунікаційних технологій Київського національного лінгвістичного університету «Методика навчання іноземних мов і культур в системі неперервної освіти» (протокол № 2 від 22 вересня 2016 р.). Тему дисертації затверджено вченою радою Київського національного лінгвістичного університету (протокол № 6 від 23 грудня 2013 р.) та Міжвідомчою радою з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 3 від 25 березня 2014 р.).

Об'єктом дослідження є процес обґрунтування й розроблення методичної системи навчання студентів магістратури усного перекладу у зовнішньоекономічній сфері.

Предмет дослідження становить методична система формування у студентів магістратури фахової компетентності усного перекладача у послідовному перекладі у зовнішньоекономічній сфері.

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні методичної системи, розробленні та експериментальній перевірці методики її реалізації для формування у студентів магістратури фахової компетентності усного перекладача у послідовному перекладі у зовнішньоекономічній сфері діяльності.

Досягнення визначеної мети дослідження передбачає вирішення таких **завдань**:

1) розробити положення психолінгвістичної методології, яка реалізується за допомогою суб'єктно-синергетичного, компетентнісного та когнітивного підходів до процесу навчання усного перекладу у зовнішньоекономічній сфері, спрямованого на опанування вищого рівня перекладацької майстерності через формування взаємозв'язку мови і культури, мислення і свідомості (найвищою формою розвитку психіки майбутнього фахівця, що виявляється в складних формах відображення картини світу);

2) визначити теоретичні передумови розробки системи формування фахової компетентності усного перекладача у послідовному перекладі у студентів магістратури шляхом аналізу сучасних досліджень у галузі педагогіки, психології, психолінгвістики, перекладознавства, методики навчання перекладу; аналізу освітніх документів, європейських стандартів підготовки перекладачів;

3) проаналізувати міжнародні стандарти та освітні документи для з'ясування вимог до сучасного ринку перекладацьких послуг та визначити

релевантні підходи щодо формування фахової компетентності усного перекладача у послідовному перекладі у зовнішньоекономічній сфері;

4) розробити концепцію формування у студентів магістратури фахової компетентності усного перекладача у послідовному перекладі у зовнішньоекономічній сфері з урахуванням специфіки мовної особистості перекладача як суб'єкта міжкультурної ділової комунікації та особливого типу білінгва;

5) розробити методику формування у студентів магістратури фахової компетентності усного перекладача у послідовному перекладі у зовнішньоекономічній сфері з урахуванням специфіки мовної особистості перекладача як суб'єкта міжкультурної ділової комунікації та особливого типу білінгва;

6) визначити особливості контролю рівня сформованості фахової компетентності усного перекладача у послідовному перекладі у зовнішньоекономічній сфері;

7) експериментально перевірити методику формування у студентів магістратури фахової компетентності усного перекладача у послідовному перекладі у зовнішньоекономічній сфері діяльності; обґрунтувати та апробувати запропоновану модель, представити її як методичну систему підготовки професійних усних перекладачів й укласти методичні рекомендації для організації навчального процесу за розробленою методикою.

Досягненню мети і вирішенню поставлених завдань сприяло використання комплексу **методів** дослідження:

– *теоретичних*: аналіз основних положень психолінгвістики як методології, враховуючи зміну парадигми освітнього процесу підготовки перекладача як особливого типу білінгва, який виконує функції медіатора-посередника в міжкультурній комунікації, у тому числі у ЗЕС; порівняльний метод і системний аналіз психологічних, педагогічних, лінгвістичних, перекладознавчих і методичних наукових джерел для з'ясування стану розробленості проблеми формування ФКУП у ПСП у здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти та визначення базових понять дослідження; аналіз освітніх документів, міжнародних стандартів якості усного перекладу, освітніх професійних програм підготовки здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти; синтез, узагальнення й концептуалізація для формування концептуальних положень дослідження; метод моделювання, застосування якого дало змогу розробити модель формування ФКУП у ПСП у ЗЕС; суб'єктно-синергетичний підхід, за рахунок якого активується суб'єктний потенціал особистості перекладача як особливого типу білінгва в професійному становленні у безпосередній взаємодії з професійним середовищем, яким є усний білінгвальний діловий дискурс; компетентнісний підхід, відповідно до якого досліджується компетентнісна сфера мовної особистості перекладача як учасника міжкультурної комунікації, у тому числі ЗЕС, і який використовується для

створення якості перекладацького мислення і передбачає розвиток навичок, формування умінь та здатностей усного перекладача у ЗЕС; когнітивний підхід, що спрямований на використання когнітивних ресурсів особистості і психолінгвістичних механізмів, за допомогою якого можливо відобразити дії перекладача, і який проявляється у створенні вищого рівня навчання – формування перекладацької *свідомості* як свідомості білінгва;

– *емпіричних*: анкетне опитування магістрантів і викладачів для виявлення сучасного стану формування ФКУП у ПСП у ЗЕС; узагальнення позитивного досвіду формування ФКУП у ПСП у ЗЕС; наукове спостереження за організацією навчання усного перекладу у ЗВО; методичний експеримент, статистичне оброблення його експериментальних даних з використанням методів статистичного аналізу.

Теоретико-методологічною базою дослідження у межах *перекладознавчого* аспекту стали ключові положення теорії міжкультурної комунікації (Астафурова, 2006; Гудков, 2003; Красных, 2003; Леонтович, 2005; Сорокин, 1993; Тарасов, 1990; Тер-Минасова, 2004; Bell, 1980 та ін.); роботи у галузі теорії та практики перекладу (Алексеева, 2004; Аликина, 2010; Бархударов, 1975; Бреус, 2000; Бузаджи, 2009; Виноградов, 2004; Гавриленко, 2008; Гарбовский, 2007; Казакова, 2002; Комиссаров, 2001; Ланчиков, 2007; Латышев, 2007; Максимов, 2007; Миньяр-Белоручев, 1996; Мірам, 2004; Нелюбин, 2009; Оберемко, 2003; Убин, 2009; Федоров, 2002; Цвиллинг, 2003; Шадрин, 2006; Швейцер, 2009; Ширяев, 1979 та ін.).

У межах *психологічного* та *психолінгвістичного* аспекту досліджувалися питання психологічних складових перекладу (Зимняя, 1981; Серова, 2004) та психологічної структури перекладу (Fraser, 2000); процесу перекладу як результату розумових операцій, які здійснюються у свідомості перекладача, і є недоступними для безпосереднього спостереження, характеру перекладацьких дій і операцій (Комиссаров, 2000; Латышев и Семенов, 2007; Миньяр-Белоручев, 1990); психологічних особливостей різних видів перекладу (Padilla, 2000); психолінгвістичних моделей перекладу (Аликина, 2010; Алексеева, 2004; Комиссаров, 2001; Ширяев, 1979); етапів перекладу (Корунець, 2000; Ширяев, 1979); проблем перекладацького сприйняття тексту оригіналу (Серова, 2001; Garretson, 1981; Padilla, 2000); продукування тексту перекладу (Ширяев, 1979; Vajo, 2000; Padilla, 2000); процесів пам'яті (De Groot, 2011); вибору перекладацьких стратегій (Lörscher, 1992); уваги під час перекладу (Padilla, 2000); операційного складу перекладацьких дій (Латышев, 2007; Черноватий, 2013; Ширяев, 1979); психологічних особливостей організації навчання майбутніх перекладачів (Черноватий, 2013), застосування інформаційних технологій в процесі перекладу (Убин, 2009).

У межах *методичного* аспекту вивчалися роботи Алексеевой, 2006; Бакало, 2003; Бельковой, 2009; Будановой, 2001; Ганічевої, 2008; Гоман, 2002; Даниловой, 2004; Емельяновой, 2005; Живоной, 1998; Комиссаровой,

2003; Кондрашовой, 2002; Копыловой, 2004; Лобишевой, 2003; Переверткиной, 2010; Ольховської, 2012; Попової, 2017; Соколової, 2005; Тарнаевой, 2011; Цуцовой, 2006; Швецової, 2012; Юнусовой, 2011 та ін.

У межах *дидактичного* аспекту досліджувалися проблеми системного підходу до освіти (Андреева, 2012; Афанасьев, 2009; Бабанский, 2004; Кузьмина, 1990; Околелов, 1999; Языкова, 1994 та ін.); системного підходу до професійної підготовки (Моторна, 2010); побудови «дерева цілей» професійної підготовки (Большакова, 2009; Маригодов, 2010 та ін.). Вивчалися питання організації навчальної діяльності у вищій школі (Буряк, 2002; Григорчук, 2003; Кондрашова, 2007 та ін.); ознаки особистісно орієнтованого навчання (Пехота, 2013; Савченко, 2002; Хуторской, 2002; Яценко, 2015); діяльнісний підхід до навчання (Бех, 2005; Родыгина, 2004); питання самостійної постановки навчальних задач та нестандартні способи їх розв'язання (Шамова, 1999; Щукина, 2001; Ярошенко, 2002); особливості та переваги компетентнісного підходу до навчання (Байденко, 2001; Величко, 2001; Гришанова, 2003; Заболоцька, 2002; Корсакова, 2004; Паращенко, 2005 та ін.); визнання компетентностей у якості результатів навчання під час процесу оцінювання (Овчарук, 2004).

Серед зарубіжних науковців проблему навчання усного перекладу вивчали Röchhacker, 1991, 2002; Alexieva, 1992; Kurz, 1992, 2001; Gile, 1995; Bowen, 1995; Sorvali, 1996; Gentile, 1996; Chesterman, 1998 (одиниці перекладу); Рум, 1992 (принципи навчання перекладу як міжкультурної комунікації); Schleisinger, 2002; Hamidi, 2005; Hofer, 2005; De Groot, 2011 (психолінгвістичне дослідження здатності до перекладацької діяльності білінгвів).

Наукові положення, що виносяться на захист:

1. Основні положення психолінгвістики як методології застосовуються в процесі навчання усного перекладу в міжкультурній комунікації, спрямованого на опанування вищого рівня перекладацької майстерності через формування взаємозв'язку мови і культури, мислення та свідомості (найвищої форми розвитку психіки майбутнього фахівця, що виявляється в складних формах відображення картини світу), що призводить до бажаного результату навчання усних перекладачів і досягається на основі положень підходів (суб'єктно-синергетичного, когнітивного та компетентнісного), кожен з яких формує професійні якості особистості перекладача.

2. Фахова компетентність усного перекладача у послідовному перекладі у зовнішньоекономічній сфері як особливого типу білінгва є результатом професійної підготовки у вищій школі, що проявляється у здатності ефективно виконувати всі види діяльності усного перекладача, а також у довготривалій готовності до професійного і особистісного саморозвитку та самовдосконалення впродовж життя. ФКУП у ПСП розуміється як особлива інтегральна характеристика професійних і особистісних якостей фахівця, що передбачає готовність до професійної діяльності за умов коректної поведінки у процесі здійснення міжкультурної комунікації і відповідальності за якість

своєї роботи, що відображає сукупність *знань, умінь, навичок і здатностей* для ефективного вирішення професійних завдань. У структурному плані ФКУП у ПСП представлена як синхронний синергетичний механізм, який може успішно функціонувати і складається з *білінгвально-бікультурної, перекладацької, особистісної, предметної і стратегічної компетентностей*, елементів, що перебувають у постійній взаємодії.

3. Методична система формування ФКУП у ПСП у ЗЕС відповідає кінцевим цілям навчання, має єдину структуру набуття знань, формування і розвитку перекладацьких навичок, умінь і здатностей, побудована на типових ситуаціях реальної професійної діяльності і організована відповідно до виокремлених етапів перекладацької діяльності: осмислення вихідного висловлювання, прийняття рішення і здійснення перекладу. Формування ФКУП у ПСП у ЗЕС реалізується поетапно: підготовчий (етап надбання знань та формування спеціальних навичок ПСП, основний (автоматизація спеціальних навичок та формування спеціальних і стратегічних умінь ПСП у ЗЕС) і завершальний (розвиток спеціальних і стратегічних умінь ПСП у ЗЕС).

4. Ефективному формуванню ФКУП у ПСП у ЗЕС сприяють спеціально відібрані ситуації для навчання ПСП на основі врахування специфіки усного білінгвального ділового дискурсу, що обумовлено особливостями мовленнєво-розумової діяльності людини. Основними показниками специфіки професійної діяльності для підготовки майбутніх фахівців є: *фізична підготовка*, яка реалізується у високій працездатності і регулюванні припустимих можливостей усного перекладача, до яких належать його фізичний стан і зовнішній вигляд; *психологічна підготовка* майбутнього перекладача, яка полягає в його усвідомленості і спрямованості дій та свідомості на вирішення поставлених перед ним завдань за допомогою збору інформації про майбутній захід (учасники, формат, місце, час проведення тощо); *інформаційна підготовка*, яка передбачає термінологічний пошук перекладацьких відповідників, складання глосаріїв, виокремлення ключових проблем тощо; тематичний пошук з метою досягнення за короткий час певного рівня знань, необхідних для розуміння тематики перекладу; інформаційна обізнаність перекладача щодо сучасних подій та ситуації заходу.

5. Організація навчання студентів магістратури з формування ФКУП у ПСП у ЗЕС передбачає створення можливостей для саморозвитку, моніторинг процесу формування ФКУП; реалізацію моделі навчання ФКУП у ПСП у ЗЕС, що відображає структурно-функціональну взаємодію цільового, методологічного, змістового, організаційного, критеріально-оцінювального та результативного компонентів. *Цільовий компонент* містить практичну (сприяння формуванню ФКУП у ПСП у ЗЕС) та особистісно-формувальну (формування особистісних якостей, світогляду і культури, необхідних для успішного функціонування в майбутньому професійному середовищі) цілі. *Методологічний компонент* охоплює суб'єктно-синергетичний, компетентнісний та когнітивний підходи, які реалізуються в

системі методичних принципів (комунікативний принцип у білінгвальному середовищі, принцип міцності засвоєння знань, усвідомленості, виникнення і посилення порядку через флуктуацію, принципи холізму, професійної спрямованості, лінгвокогнітивної контрастивності, домінуючої ролі вправ, трансференції, незамкненості, спостереження, самостійності, поетапності, концентризму, врахування рідної мови і культури, психолого-педагогічної індивідуалізації, емпатії та посильності). *Змістовий компонент* включає предметний і процесуальний аспекти змісту навчання. *Організаційний компонент* реалізується в єдності сучасних технологій (проблемно-пошукових та активного тренінгу), які забезпечують формування ФКУП у ПСП у ЗЕС і сприяють розвитку здатності студента приймати самостійні перекладацькі рішення на всіх етапах навчальної діяльності; організаційних форм навчання ПСП у ЗЕС, визначених з урахуванням засобів, які використовуються у фаховій діяльності усного перекладача; комплексу нетехнічних і технічних засобів навчання.

Наукова новизна результатів дисертації полягає в тому, що:

- *вперше* розроблено положення психолінгвістичної методології, які реалізуються за допомогою суб'єктно-синергетичного, компетентнісного та когнітивного підходів до процесу навчання усного перекладу у зовнішньоекономічній сфері, спрямованого на опанування вищого рівня перекладацької майстерності через формування взаємозв'язку мови і культури, мислення та свідомості;

- обґрунтовано теоретичні засади створення системи формування ФКУП у студентів магістратури, яка включає цілі, підходи, принципи, вирішальні для організації процесу формування перекладацької компетентності; структурні та змістові складові фахової компетентності майбутнього перекладача; організаційні форми навчання професійно орієнтованого послідовного перекладу;

- розроблено концепцію формування у студентів магістратури ФКУП у ПСП у ЗЕС, яка передбачає опору на специфіку мовної особистості перекладача в міжкультурній діловій комунікації як особливого типу білінгва, який здатний до здійснення професійної діяльності з урахуванням характерних рис вербальної та невербальної комунікативної поведінки обох сторін перекладацького процесу та особливостей оволодіння складовими ФКУП у ПСП через формування єдності трьох категорій: мови і культури, мислення та свідомості;

- теоретично обґрунтовано систему вправ для навчання ПСП у ЗЕС, спрямовану на розвиток комплексу психолінгвістичних механізмів породження тексту перекладу і відповідає кінцевим цілям навчання усного перекладу магістрів-філологів, які працюватимуть у ЗЕС, та реалізується за етапами дій усного перекладача у фазі прийняття перекладацького рішення (осмислення вихідного висловлювання – прийняття рішення щодо перекладу – реалізація перекладу), що відповідає трьом *етпам* навчання усного послідовного перекладу (*підготовчому* – набуття знань і формування

спеціальних навичок ПСП; *основному* – автоматизації спеціальних навичок і формуванні спеціальних та стратегічних умінь ПСП у ЗЕС; *завершальному* – розвитку спеціальних та стратегічних умінь ПСП у ЗЕС), кожний з яких сприяє розвитку відповідного елемента тріади «мова і культура – мислення – свідомість»;

– обґрунтовано модель організації навчального процесу студентів магістратури з формування ФКУП у ПСП у ЗЕС в єдності цільового, методологічного, змістового, організаційного, критеріально-оцінювального та результативного компонентів;

– розроблено та описано критерії оцінки якості ПСП у ЗЕС та конкретизовано вимоги до рівня сформованості у студентів магістратури спеціальності 035 «Філологія (переклад включно)» ФКУП у ПСП у ЗЕС згідно зі ступенем розвитку і сформованості сукупності систематизованих знань, навичок, умінь та здатностей, необхідних усному перекладачеві для здійснення його професійної діяльності;

– перевірено ефективність розробленої методики та експериментально визначено оптимальний рівень сформованості у здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти ФКУП у ПСП у ЗЕС.

Удосконалено вимоги до володіння ФКУП у ПСП у ЗЕС у студентів магістратури; критерії відбору та організації навчального матеріалу для навчання студентів магістратури ПСП у ЗЕС; критерії оцінювання рівня сформованості складових ФКУП у ПСП.

Подальшого розвитку набули положення про готовність студентів магістратури до здійснення ПСП у ЗЕС; положення психолінгвістики щодо формування перекладача як особливого типу білінгва; ідеї суб'єктно-синергетичного, компетентнісного та когнітивного підходів у контексті організації системи формування ФКУП у ПСП у ЗЕС.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає: 1) у розробленні освітньо-професійної програми для підготовки здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю 035 «Філологія (переклад включно)»; 2) у розробленні навчальної програми для магістрів-філологів з дисципліни «Практика усного перекладу»; 3) в укладанні номенклатури навичок, умінь і здатностей майбутнього перекладача як складників ФКУП у ПСП; 4) у розробленні методичних рекомендацій щодо організації формування у здобувачів другого рівня вищої освіти ФКУП у ПСП у ЗЕС; 5) у створенні навчальних посібників для навчання усного перекладу як спеціальності у ЗЕС *Interpreting Business Communication* (2012, 2018), *Essential Issues in Interpreter Training* (2014), з грифом МОН України, *Ділова англійська мова (зовнішньоекономічні аспекти)* (2017); 6) у створенні комплексу вправ для навчання магістрів-філологів ПСП у ЗЕС.

Результати дослідження **впроваджено** в навчальний процес Державного вищого навчального закладу «Національний гірничий університет» (протокол № 13 від 27.04.2017 р. засідання кафедри перекладу НГУ), Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (протокол № 12 від

24.05.2017 р. засідання кафедри прикладної лінгвістики), Житомирського державного університету імені Івана Франка (протокол № 11 від 09.06.2017 р. засідання кафедри англійської філології та перекладу).

Апробація результатів дисертації відбулася на *міжнародних конференціях за кордоном*: 11th International Scientific Conference «The East – the West. A Dialogue of Languages and Cultures», Pomeranum University in Slupsk, Poland, 18-19 September 2017; «Multiple Perceptual Frames on ELT and SLA», Cyprus, March 2-4, 2017; «International Conference Language in Focus»-17 «Multiple Perceptual Frames on ELT and SLA», Famagusta, Cyprus, March 2-4, 2017; International Conference «Rzemioslo-przyszosc, terazniejszosc, przeszosc», Opolska Politechnika, Opole, Poland, 21 April, 2017; XIII Конгресс Международной ассоциации преподавателей русского языка и литературы «Русский язык и литература в пространстве мировой культуры», Гранада, Испания, 13-20 сентября 2015 г.; «Pedagogy and Psychology in the age of globalization – 2015», Будапешт, Угорщина, 22 листопада 2015 р.; 3rd International Scientific Conference «Continuity and Change in the Language and Culture», WSZOP, Katowice, Poland, 6 June 2014; International Scientific Conference «LIF 2015 – Language in Focus» «Modern Perspectives on Theory, Research, and Praxis in ELT and SLA», Cappadocia, Turkey, March 5-7, 2015; XI Международная конференция по переводоведению «Федоровские чтения», Санкт-Петербургский государственный университет, Санкт-Петербург, Россия, 20-23 октября 2010 г.;

на міжнародних конференціях в Україні: II Міжнародний конгрес «Глобальні виклики педагогічної освіти в університетському просторі», Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського, 18-21 травня 2017 р.; Міжнародна наукова конференція «Актуальні проблеми перекладознавства та методики навчання перекладу» з міжнародною участю, ХНУ імені В. Н. Каразіна, Харків, (15-16 квітня 2011 р.; 25-26 квітня 2013 р.; 20-21 квітня 2017 р.); «Мови і світ: дослідження та викладання», КДПУ ім. В. Винниченка, Кіровоград, (18-19 березня 2010 р.; 29-30 березня 2012 р.); «Фаховий та художній переклад: теорія, методологія, практика», НАУ, Київ, 06-07 квітня 2012 р.; «Лінгвістичні та методичні проблеми навчання мови як іноземної», ПУЕТ, Полтава, 14-15 травня 2010 р.;

на всеукраїнських конференціях: «Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку» ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький ДПУ ім. Григорія Сковороди», м. Переяслав-Хмельницький, 26 січня 2017 р.; «Зміст підготовки перекладачів та сучасні вимоги професії», Дніпропетровський університет ім. Альфреда Нобеля, Дніпро, 12 грудня 2014 р., 07 жовтня 2016 р.; «Інноваційні технології у контексті іншомовної підготовки фахівця», ПНТУ ім. Ю. Кондратюка, Полтава, 7 квітня 2016 р.; «Методичні та психолого-педагогічні проблеми викладання іноземних мов на сучасному етапі», ХНУ ім. В. Н. Каразіна, березень 2010 р.; «Актуальні проблеми перекладознавства та методики навчання перекладу», ХНУ ім. В. Н. Каразіна, Харків, 22 квітня 2005 р., 19-20 квітня 2007 р., 10-11 квітня

2009 р.; «Людина. Комп'ютер. Комунікація», Національний університет «Львівська політехніка», Львів, 5-7 травня 2010 р; «Актуальні проблеми філологічної науки і педагогічної практики», ДНУ ім. О. Гончара, Дніпропетровськ, 4-5 грудня 2009 р.; «Соціокультурні та етнолінгвістичні проблеми галузевого перекладу в парадигмі євроінтеграції», НАУ, Київ, 3 квітня 2008 р., 3 квітня 2009 р.

Публікації. Основні положення та результати дисертаційного дослідження висвітлено в одноосібній монографії; у 17-и статтях у наукових фахових виданнях України, 7-ми статтях у виданнях іноземних держав, 2-х колективних монографіях, 20-ти тезах доповідей.

Особистий внесок дисертанта. Дисертаційне дослідження носить самостійний характер, усі теоретичні положення і висновки отримано дисертантом особисто. Усі опубліковані автором статті є одноосібними.

Матеріали кандидатської дисертації «Навчання студентів-економістів написання англійською мовою довідково-інформаційної документації» у тексті докторської дисертації не використано.

Структура дисертації зумовлена її цілями й завданнями, складається із вступу, семи розділів, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків. Основний зміст дисертації викладено на 450-ти сторінках. Список використаних джерел містить 402 найменування, із них 59 – англійською, 2 – французькою, 2 – німецькою мовами. Додатки представлено на 136-х сторінках. У тексті дисертації наведено 28 таблиці, 2 рисунки. Загальний обсяг дисертації – 640 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано вибір теми дисертації, доведено її актуальність, сформульовано мету і завдання роботи, окреслено об'єкт та предмет дослідження, охарактеризовано методи дослідження, розкрито наукову новизну, теоретичне та практичне значення дисертації, особистий внесок здобувача, наведено відомості про апробацію роботи, публікації та структуру дисертації.

У **першому розділі «Теоретичні передумови розробки методичної системи підготовки професійних перекладачів»** розкрито особливості професійної підготовки перекладачів у сучасних умовах, уточнено вимоги ринку перекладацьких послуг, здійснено аналіз сучасних досліджень з навчання усного перекладу, стандартів і кваліфікаційних рамок майбутніх фахівців з перекладу, обґрунтовано специфіку формування мовної особистості майбутніх перекладачів як стратегічного орієнтиру професійної лінгвістичної освіти.

Сучасні стандарти підготовки фахівців з усного перекладу вимагають розробки нової освітньо-професійної програми (ОПП) підготовки магістрів-філологів, що базуватиметься на компетентнісному підході, пріоритетною орієнтацією якого є самовизначення, самоактуалізація, розвиток

індивідуальності та соціалізація. Роль і цінність проаналізованих міжнародних та національних стандартів послуг перекладу є важливими саме для можливості коригування сучасних вимог потенційних роботодавців до підготовки перекладачів у ЗВО. Міжнародні стандарти чітко формулюють основні складові ФКП, яка включає в себе здатність провести оцінювання труднощів у розумінні тексту перекладу, а також здатність передати зміст повідомлення мовою перекладу та обґрунтувати причини своїх рішень, і є тим визначальним фактором, який відрізняє випускника перекладацької спеціальності від інших, наприклад, перекладача у сфері професійної діяльності або просто лінгвіста.

З метою описання та визначення ключових орієнтирів для створення та реалізації ОПП для здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня спеціальності 035 «Філологія (Переклад включно)» обґрунтовано і виокремлено перелік компетентностей випускника та відповідних запланованих результатів навчання, відбір яких здійснено за допомогою критерію їх релевантності до професійної діяльності перекладача. У вигляді матриці представлено взаємозв'язок загальних й фахових (спеціальних предметних) компетентностей і узагальнених результатів навчання випускника магістратури спеціальності 035 «Філологія (Переклад включно)».

З метою формування мовної особистості перекладача як фактора системоутворення процесу підготовки фахівців з міжкультурної комунікації, визначено рольовий репертуар і функції усного перекладача (*споживач/інтерпретатор*, який інтерпретує мовну поведінку учасників міжкультурної комунікації, пояснює ситуацію спілкування; *виробник*, який конструює і створює текст мовою перекладу; *практичний психолог*, який коригує свою мовленнєву поведінку, враховуючи міжособистісні відносини, психологічний стан і психологічні реакції учасників міжкультурного спілкування; *організатор*, який організує умови для своєї роботи, пристосовується до умов і виду перекладу; *дослідник*, який збирає інформацію з тематики перекладу і проводить попередні термінологічні дослідження; *адаптер*, який адаптує текст повідомлення для розуміння його представниками іншої культури; *коректор*, який проводить коректорську правку свого тексту, відстежуючи реакцію тих, хто слухає) для повного усвідомлення важливості його місії і обізнаності з ситуаціями перекладу, які завжди є процесом взаємодії окремих суб'єктів, кожен з яких має свої мотиви, потреби, інтереси, ідеали, схильності, життєві установки, емоції.

У навчальному процесі знання ціннісно-нормативних засад поведінки і правил спілкування необхідне не тільки для вибору правильного мовного регістру, розуміння контексту мовної культури, а й для встановлення вимог до перекладачів у процесі їх професійної підготовки у ЗВО, що допоможе випускникам бути затребуваними на ринку праці і з успіхом застосовувати отримані знання і професійні уміння.

Формування і розвиток мовної особистості перекладача в процесі навчання у ЗВО відбувається поетапно і складається із стадій етноцентризму,

культурного самовизначення і її участі у полілозі культур. Необхідними умовами є компетентнісний, когнітивний і суб'єктно-синергетичний підходи. Основними факторами формування і розвитку мовної особистості перекладача є його фахова компетентність, особистісні та морально-етичні характеристики фахівця.

У другому розділі «Лінгвістичні засади формування компетентності в усному перекладі у зовнішньоекономічній сфері» здійснено аналіз міжкультурного ділового спілкування як сфери професійної діяльності перекладача, розкрито структурні характеристики англomовного ділового дискурсу та особливості комунікативних стратегій його реалізації, лінгвістичні складові змісту текстів англomовного ділового дискурсу ЗЕС.

На основі аналізу феномену спілкування як філософської категорії (Буева, 1978; Каган, 1988; Прилюк, 1991 та ін.), як феномену культури (Бодалев, 1982; Леонтьев, 1974; Ломов, 1976; Парыгин, 1999 та ін.) та лінгвістики (Зимняя, 1989; Поршнева, 1989; Харисова, 2001; Ягер, 1994 та ін.) встановлено, що міжкультурне професійне ділове спілкування є функціонуванням серії усних/писемних комунікативних актів, які складаються з тієї чи іншої послідовності смислових блоків, кожний з яких містить інформацію про предмет професійної діяльності та є закінченою частиною міжособистісної взаємодії суб'єктів, спрямованою на встановлення та розвиток зовнішньоекономічних зв'язків між виробничими та бізнес-організаціями як досягнення тієї чи іншої комунікативної мети; це багаторівневий процес, який має різні форми (усну і писемну) та відповідні характеристики.

Мовленнєве ділове спілкування являє собою комунікативний процес, який реалізує інформаційно комунікативну, регуляційно комунікативну та афективно комунікативну функції, що має бути врахованим в процесі розроблення ефективної методики навчання магістрів-філологів ПСП у ЗЕС. Мета процесу формування готовності майбутнього фахівця до професійної діяльності у сфері міжкультурного ділового спілкування – розвиток умінь, які дозволять реалізувати вищезгадані функції залежно від конкретних умов спілкування. Базові положення психолінгвістичних та методичних концепцій міжкультурного професійного ділового спілкування склали підґрунтя експериментального дослідження методики формування у магістрів-філологів ФКУП у ПСП у ЗЕС.

З метою розробки та створення методики навчання студентів магістратури ПСП у ЗЕС розглянуто лінгвістичні особливості сучасного ділового дискурсу для встановлення системи взаємозв'язку й взаємодії різних мовних рівнів у межах цього мовного феномену. На основі сучасних праць, присвячених висвітленню різних аспектів дослідження дискурсу (Алефиренко, 2008; Арутюнова, 1992; Бахтин, 1996; Белова, 2003; Борботько, 2011; Буркитбаева, 2009; Греймас, 2004; Данюшина, 2011; Карасик, 2004; Кибрик, 1994; Королев, 2011; Красных, 2003; Кристева, 2004; Кубрякова, 2000; Курчак, 2009; Макаров, 2003; Манаенко,

2003; Науменко, 2003; Прохоров, 2009; Серио, 2001; Тюпа, 2001; Хабермас, 1995; Ширяева, 2014 та ін.) встановлено, що з точки зору функціональної лінгвосинергетики англійський діловий дискурс є складною відкритою нелінійною прагмасемантичною системою, що самоорганізується, має постійну взаємодію із зовнішнім середовищем та проходить етапи хаотизації й упорядкування, які постійно чергуються. Структура англомовного ділового дискурсу як інституціональної категорії являє собою установлення контакту; орієнтацію у ситуації; обмін репліками, що паралельно зі спонтанною промовою включають шаблонні фрази, дискурсивні формули, прецедентні тексти, комунікативні стереотипи; пошук оптимального рішення; прийняття рішення; вихід з контакту.

Встановлено найважливіші риси англомовного ділового дискурсу (загальна ділова картина світу, ділова діяльність, специфічні учасники, специфічний соціальний хронотоп, специфічні цінності і стратегії ділового дискурсу). На основі функціональної типології виділено типи і підтипи англомовного бізнес-дискурсу, який обслуговує ЗЕС; розглянуто його логіко-композиційну організацію. Враховуючи соціолінгвістичні параметри, виокремлено сфери функціонування професійного інституціонального ділового дискурсу (професійну: переговори, презентації, промови; академічну і публічну: науково-популярні матеріали, доповіді, статті тощо). З'ясовано значення тема-рематичного оформлення висловлювання в англійському та українському інституціональному діловому дискурсі для подолання складностей і запобігання помилок у процесі перекладу; встановлено його основні комунікативні стратегії (аргументативну та маніпулятивну), які реалізують інтенції автора висловлювання. Мовні одиниці, що складають мовленнєві акти (асертиви, комісиви, директиви, мовленнєві декларативи) і використовуються для обговорення професійних проблем, дозволили виявити і пояснити роль мовних структур у ментальних процесах розуміння і продукування усіх типів текстів, що обслуговують сучасну ділову комунікацію.

Розглянуто та визначено особливості тезаурусу англомовного ділового дискурсу, до якого відносяться слова у своєму прямому номінативному значенні і слова, які мають термінологічне значення; особливості словотвірної моделі (афіксація, словоскладання, конверсія, скорочення, синонімія), частотні фразеологічні одиниці, які несуть певну інформацію про національні особливості світосприйняття носіями мови; метафоричні одиниці; емоційні конструкції.

Встановлено, що успішність кожної конкретної ситуації міжкультурного ділового спілкування безпосередньо залежить від умінь перекладача коректно інтерпретувати смисл висловлювання у процесі його фахової діяльності.

Третій розділ «Психологічні та психолінгвістичні основи методичної системи навчання усного перекладу» присвячено характеристиці психологічної моделі перекладу та ролі білінгвізму в процесі

підготовки перекладачів у багатомовному суспільстві, особливостям функціонування психологічних механізмів у процесі ПСП, ролі механізму переключення в професійній підготовці перекладача, когнітивних механізмів усного перекладача, мовленнєвій моделі потенційних перекладацьких проблем та їх перекладацького рішення.

На підставі аналізу психолінгвістичних досліджень (Брандес, 2009; Ермолович, 1999; Жинкин, 2009; Зимняя, 1981; Комиссаров, 2002; Леонтович, 2005; Миньяр-Белоручев, 1990; Серова, 2005; Тарнаева, 2014; Чернов, 1987; Bowen, 1980; Braun, 2007; Brown, 1983; Crystal, 1996; Gile, 1995; Green, 2000; Grosjean, 1997; Kalina, 2000; Keiser, 2004; Kohn, 1996; Kroll & de Groot, 2005; Kroll & Stewart, 1997; Lee & Williams, 2001; Lörcher, 2012; Malmkjær, 2008; Meuter & Allport, 1999; Metzger, 1999; Nicol, 2001; Paradis, 2004; Rejšková, 2002; Roy, 2000; Seleskovitch, 1978; Willaims & Salamoura, 1999) визначено психологічну основу перекладу, яка є необхідною передумовою пізнання його сутності (Сдобников, 2006), та розглянуто професійно значущі для усного перекладу психологічні процеси.

Аналіз психологічних та психолінгвістичних основ методичної системи навчання студентів магістратури ПСП у ЗЕС, де сконцентровано проблеми взаємовідношень мови і культури, мислення і свідомості перекладача, дозволив виявити, що формування нового мислення набуває нового значення, висвітлюючи проблеми самореалізації особистості, креативності, засвоєння іноземних мов і культур, розвитку духовності і свідомості.

Встановлено, що останнім часом змінився погляд на діяльність перекладача, який акцентує увагу на осмислення його як комунікативної особистості, посередника у міжкультурній комунікації. Майбутній фахівець з перекладу розглядається як полікультурний медіатор, який допомагає заповнити когнітивні й комунікативні лакуни у спілкуванні, що виникають у процесі накладання мовних «картин світу» суб'єктів професійної міжкультурної діяльності. Вивчення психологічної моделі перекладу дозволило виокремити критерії якості усного перекладу (одноразова презентація тексту усного перекладу, жорсткі часові рамки, необхідність використання стратегії найближчої перспективи, лінійність, обмеженість знань теми перекладу) та врахувати феномен національного інституційного субординованого білінгвізму майбутнього перекладача в процесі створення методичної системи навчання ПСП у ЗЕС.

З урахуванням психолінгвістичних особливостей процесу усного перекладу, знання аспектів мовного контролю та феномену блокування у перекладі стає можливим здійснення міжмовного та інтрамовного трансферу, отримання міжкультурного досвіду, покращення адекватності автоматизму функціонування мовних одиниць в процесі розвитку багатомовної компетентності майбутнього перекладача, який є особливим типом білінгва, і розробки методичних передумов процесу навчання усних перекладачів.

Особливістю білінгвізму перекладача є існування у його свідомості психологічного механізму, функціонування якого забезпечує постійне

співвідношення універсальних і неуніверсальних компонентів мовленнєвої дії в одному мовленнєвому акті. Визначено, що у дискурсній діяльності усного перекладача особливу роль відіграють три типи професійно значущих психологічних механізмів: *загально психологічних* (сприйняття, пам'ять, осмислення); *специфічно діяльнісних* (регуляція діяльності; увага; ймовірнісне прогнозування мовлення, що сприймається; попереджувальний синтез мовлення, що породжується); і *специфічних перекладацьких* для усного перекладу (компресія, перекодування, декомпресія, переключення).

Виокремлено механізм переключення, який вважається основою успішного формування ФКУП і основним чинником професійних спеціальних перекладацьких умінь. В умовах діалогу мов і культур *навичка переключення* формується у вигляді знакових зв'язків між словами та їх еквівалентами в мові перекладу і є автоматизованою операцією переходу з однієї мови на іншу для перекладу мовних одиниць.

Для запобігання можливим перекладацьким проблемам, пов'язаним із специфікою усного перекладу та інтерпретацією дискурсу тексту оригіналу (ТО) і які мають бути врахованими у методиці навчання ПСП у ЗЕС, на основі визначених *когнітивних механізмів* усного перекладача, що забезпечують обробку інформації (відбір та фільтрація, спрощення, асоціювання, комбінування і реорганізація, розстановка акцентів, заповнення прогалів та інтерпретація), описано мовленнєву модель потенційних перекладацьких проблем та їх вплив на перекладацьке рішення.

На основі когнітивно-прагматичного аналізу дискурсу для професійного вирішення потенційних перекладацьких проблем (акцент спікера, лексика і фразеологія, термінологія, галузева тематика, складні граматичні та синтаксичні конструкції, функціональна експресивність, дискурсні маркери, швидкість, лексична щільність, текстова організація, імпліцитність, двозначність, невизначеність, брак когерентності, помилки спікера, прецизійна інформація, безеквівалентна лексика, цитати, лінгво-культурні розбіжності) виділено три стратегії: *ризикова* (пошук еквіваленту для створення ТП за одним з домінуючих значень); *обережна* (збереження невизначеності і неясності у тексті перекладу); *пошук відповідного значення* (безпосереднє уточнення у спікера незрозумілих місць), щоб урахувати їх в інструкціях вправ для навчання ПСП у ЗЕС з метою адаптувати процес активації знань студентів і стратегій розгортання значень до обмеження обробки даних для здійснення адекватного перекладу усного повідомлення.

Урахування вищезазначених потенційних перекладацьких проблем і стратегій прийняття перекладацьких рішень в реальних умовах двомовної комунікації як усвідомленої процедури для розв'язання професійних проблем у процесі навчання ПСП у ЗЕС гарантує ефективність моделі навчання ПСП у ЗВО.

У четвертому розділі «Перекладознавчі основи системи навчання усного перекладу» здійснено таксономічний аналіз усного перекладу, визначено принципи та методи перекладацької стратегії, конкретизовано

одиниці перекладу, рівні еквівалентності та адекватності перекладу як ключові фактори перекладацького рішення, розглянуто вплив інформаційної структури повідомлення на перекладацькі стратегії, особливості прийняття й обґрунтування перекладацького рішення, розкрито особливості реалізації імпліцитності у текстах англомовного ділового дискурсу та проблеми перекладу, виокремлено специфіку перекладу емпатичних моделей в англомовному діловому дискурсі, визначено проблеми перекладу термінологічної лексики у текстах ділового дискурсу і особливості передавання гендерних маркерів в англомовному діловому дискурсі.

З метою встановлення вимог до спеціалізації перекладачів у процесі їх професійної підготовки у ЗВО та на ринку праці було розглянуто питання таксономії усного перекладу (УП). Отримані комбінації різних критеріїв (Аликіна, 2010; Гарбовский, 2007; Миньяр-Белоручев, 1996; Чернов, 1987; Чужакин, 2010) дозволили виокремити та описати *різновиди* УП і встановити, що кожен вид перекладу зумовлює рольовий репертуар перекладача, з яким майбутній фахівець має бути обізнаний для успішної реалізації своїх професійних умінь, а систематизація видів УП створює не тільки передумови для регламентування умов перекладацької діяльності, але й змісту навчання.

На основі аналізу теоретичних положень перекладознавства (Бреус, 2001; Виноградов, 2004; Гарбовский, 2007; Карабан, 2003; Комиссаров, 1990; Латышев, 2007; Львовская, 1985; Миньяр-Белоручев, 1996; Рецкер, 2006; Сдобников, 2006; Федоров, 2002; Чернов, 1987; Швейцер, 1988; Ширяев, 1979) встановлено, що питання про одиницю перекладу ставиться у залежності від типу перекладацьких труднощів і є прагматично актуальним. Виділення одиниць перекладу дозволяє оптимізувати стратегію навчання перекладу, яка побудована на подоланні певних перекладацьких труднощів та збереженні нормативних вимог до ТП, і дозволяє встановити обсяг необхідних перекладацьких перетворень та послідовність етапів вирівнювання й встановлення відносин еквівалентності ТО і ТП. На основі структурно-функціонального підходу з метою навчання УП та відповідного відбору навчального матеріалу використовуються спеціально дібрані (міні)тексти для формування і розвитку навичок подолання перекладацьких труднощів на рівнях морфеми, слова, словосполучення.

Виділено етапи процедури прийняття й обґрунтування перекладацького рішення: 1) визначення специфіки картини світу у двох мовах і культурах, які є релевантними і пов'язані з одиницею перекладу; 2) обрання перекладацької стратегії відповідно від рівня одиниці перекладу (рівень слова, морфеми, словосполучення – конкретизація і генералізація; рівень речення – зміна порядку слів, членування або об'єднання); 3) встановлення формально граматичних і структурних співвідношень (випущення/додавання, заміни/перестановки).

На основі перекладацького зіставлення ділового дискурсу мови оригіналу (МО) і мови перекладу (МП), яке виявляє відмінності у співвідношенні експліцитного та імпліцитного смислу, обумовленого

фоновими знаннями, параметрами ситуації, знанням мови і змісту тексту, встановлено, що окремі частини імпліцитного смислу мають свої особливості передавання у перекладі і пов'язані із відмінностями у когнітивному середовищі рецепторів оригіналу і перекладу. В процесі перекладу частини змісту висловлювання піддаються експлікації, яка відбувається за допомогою: 1) конкретизації значення; 2) відновлення валентності лексичних одиниць оригіналу під час використання їх словникових еквівалентів; 3) перефразовування; 4) використання синонімів.

Встановлено, що національно-культурна специфіка англomовного ділового інституціонального дискурсу виявляється у використанні емпатичних моделей, які становлять певну складність і зумовлюють використання лексичних і граматичних трансформацій (прийоми лексичного додавання, перестановка членів речення, антонімічний і нульовий переклад). Переклад термінів, які спричиняють певні труднощі в процесі семантичної інтерпретації ТО мовою перекладу, здійснюється за допомогою лексичних (транскодування, транскрипція, транслітерація), лексико-семантичних (конкретизація, генералізація, експлікація, компресія) та лексико-граматичних трансформацій.

З метою уникнення помилок і спотворення смислу у реальній роботі майбутніх перекладачів з текстами англomовного ділового інституціонального дискурсу, специфіка якого полягає у вживанні гендерно маркованої лексики, використовуються продуктивні засоби і перекладацькі трансформації для повного й адекватного передавання гендерних культурологічних особливостей (генералізація, конкретизація, заміна лексичних одиниць, смисловий розвиток, описовий переклад і гендерна антонімія).

П'ятий розділ «Концепція навчання магістрів-філологів усного перекладу у зовнішньоекономічній сфері» присвячено авторській концепції навчання магістрів-філологів усного перекладу у зовнішньоекономічній сфері.

Формування ФКУП у ПСП у ЗЕС вимагає врахування професійних потреб студентів-перекладачів і створення педагогічних умов для розвитку професійної свідомості, мислення і мовленнєвої поведінки, що зумовлює оволодіння ефективними стратегіями пошуку вирішення проблем у практичних ситуаціях майбутньої професійної діяльності перекладачів і сприятиме інтеграції випускників з європейським освітнім простором. Бажаний результат досягається за допомогою трьох підходів, кожен з яких формує певну професійну якість мовної особистості перекладача як особливого типу білінгва.

Сутність використання *суб'єктно-синергетичного* підходу полягає у ролі синергетики як вихідної інформаційної бази, що активує суб'єктний потенціал особистості перекладача як особливого типу білінгва у безпосередній взаємодії з професійним середовищем та застосовується для розвитку якості мови і культури через опанування специфіки

зовнішньоекономічного ділового дискурсу і проявляється через узагальнені дидактичні одиниці, що розкривають професійне середовище (міжкультурну комунікацію, поліфункціональну діяльність, реалізацію певних дій перекладача і професійну роль фахівця: знання, цінності і результативність професійної діяльності).

Компетентнісний підхід у форматі дослідження сприяє формуванню фахових компетентностей і поведінкових моделей майбутніх перекладачів і характеризує якість перекладацького *мислення* мовної особистості перекладача. Визначено, що ФКУП є особливою інтегральною характеристикою професійних і особистих якостей майбутнього фахівця з перекладу, передбачає його готовність до професійної діяльності за умов коректної поведінки й відповідальності за якість своєї роботи, і відображає сукупність знань, навичок, умінь і здатностей для ефективного вирішення професійних завдань.

Когнітивний підхід уможливує використання когнітивних ресурсів мовної особистості і її психолінгвістичних механізмів і являє собою вищий рівень навчання – формування перекладацької *свідомості* як свідомості білінгва. Він створює умови для вибудовування моделі можливих перекладацьких проблем, позначення відповідних індикаторів ТО і використання певних стратегій запобігання потенційних перекладацьких помилок (ризикової, обережної і пошуку відповідного значення). Когнітивні структури в результаті обробки індивідом мовної і немовної інформації є основою для породження і сприйняття висловлювань, обробка та інтерпретація даних яких передбачає активацію і використання внутрішньої когнітивної інформації в процесі здійснення перекладу.

Отже, ФКУП представляє синхронний синергетичний механізм, що складається з постійно взаємодіючих ***білінгвально-бікультурної, особистісної, предметної, перекладацької і стратегічної компетентностей***, кожна з яких включає інформаційний (знання) і прагматичний (здатності, що реалізуються на основі сформованих навичок та вмінь) компоненти.

У дослідженні для формування і розвитку ФКУП у ПСП у ЗЕС акцентується ***чотири основні елементи***: особистісна, предметна, перекладацька і стратегічна компетентності.

Стратегічна компетентність, визначена як надкомпетентність у складі ФКУП у ПСП у ЗЕС, становить серцевину і включає знання, навички та вміння, що використовуються для вирішення розуміння, рецепції та продукування тексту перекладу з метою здійснення перекладацьких дій на основі обирання правильних перекладацьких стратегій для запобігання комунікативним невдачам.

Встановлено, що у процесі здійснення перекладацьких операцій задіяно цілий комплекс спеціальних перекладацьких навичок і вмінь, які створюють передумови для розвитку здатностей перекладача виконувати свої професійні завдання, забезпечують його професійну готовність здійснювати

міжкультурну комунікацію, спрямовану на інтерпретацію специфічної інформації англомовного ділового інституціонального дискурсу.

Для аналізу системи оцінювання якості ПСП у ЗЕС виокремлено такі її компоненти: *дисгармонійні відношення* між текстами/дискурсами оригіналу та перекладу (перекладацькі помилки або невідповідності); встановлення *адекватності* між ТО та ТП (передавання смислу, який відображає інваріант ТО); встановлення відношень *еквівалентності* між ТО і ТП, що означає здійснення усіх необхідних міжмовних перетворень); відношення *гармонійності* (включаються не тільки міжмовні й міжкультурні відтворення, а й паралінгвістичні засоби спілкування і невербальна поведінка перекладача).

У дослідженні описано рівні сформованості ФКУП у ПСП для другого (магістерського) рівня вищої освіти, що становить базу методики навчання магістрів-філологів ПСП у ЗЕС з подальшим обґрунтуванням системи вправ відповідно до мети, результатом якої є формування мовної особистості перекладача як суб'єкта міжкультурної взаємодії.

Для розробки критеріїв оцінки якості ПСП у ЗЕС на основі виокремлених помилок сприйняття, розуміння, вираження і поведінки на параметр збереження головного змісту тексту оригіналу в УП, що відповідає *критерію адекватності*, відводиться 50% загальної оцінки, 30% загальної оцінки відноситься на *еквівалентність*, або правильне мовне оформлення тексту перекладу, а решту 20% – на зовнішнє враження, що відповідає *критерію гармонійності*.

У шостому розділі **«Методика навчання усного перекладу у зовнішньоекономічній сфері»** окреслено цілі та принципи навчання ПСП як базових компонентів системи формування ФКУП, описано процедуру відбору та організації змісту навчання ПСП у ЗЕС, теоретично обґрунтовано систему вправ для формування ФКУП у ПСП у ЗЕС.

Визначено, що перекладацька діяльність має на меті забезпечити взаємодію комунікантів у певній ситуації, задовольнити потреби замовника/ініціатора перекладу, що виникають у межах їх предметної діяльності, та створити мовленнєвий твір, що *відповідає очікуванням отримувача або/та ініціатора перекладу*. В результаті творчої діяльності зі створення перекладацького продукту реалізується методична схема навчання, яка містить такі етапи: цілепокладання, прогнозування, збір інформації, обробка інформації, використання інформації в індивідуальному творчому перекладацькому продукті, коригування індивідуального творчого перекладацького продукту та усна презентація індивідуального творчого перекладацького продукту.

Навчальний процес у контексті суб'єктно-синергетичного, когнітивного та компетентнісного підходів до формування ФКУП у ПСП у ЗЕС ґрунтується на професійних потребах майбутніх перекладачів і ретельно відібраному матеріалі, який відображає сучасні професійні перекладацькі

проблеми і шляхи та способи вирішення перекладацьких завдань. Компонентами методичної системи навчання магістрів-філологів ПСП у ЗЕС є цілі, підходи, принципи, зміст, методи, організаційні форми і засоби навчання.

Встановлено, що загальною *метою* навчання магістрів-філологів УП та очікуваними результатами освітнього процесу в заданих умовах є *формування* ФКУП у ПСП у ЗЕС як здатності перекладача креативно використовувати когнітивні ресурси своєї мовної свідомості для вирішення професійних завдань інтерпретації смислу в ситуаціях міжкультурної комунікації. Особливою рисою процесу навчання студентів магістратури ПСП у ЗЕС є максимальне врахування *специфіки білінгвів, вікових особливостей студентів і їх майбутнього професійного середовища*. Вказані навички, вміння і здатності забезпечують інтерпретацію перекладачем професійно значущої інформації в ситуаціях міжкультурної ділової комунікації на основі коректного вибору перекладацької стратегії згідно з нормативними вимогами до ТП: норма еквівалентності перекладу та перекладацького мовлення, прагматична, конвенціональна і жанрово-стилістична норма перекладу. У разі порушення нормативних вимог усну трансляцію не можна вважати адекватною.

На підставі аналізу наукової літератури щодо навчання іноземних мов і культур (Бим, 1972; Гальскова, 2004; Капитонова, 2006; Миньяр-Белоручев, 1990; Мисенева, 2012; Пассов, 2010; Сысоев, 2010; Щукин, 2010 та ін.) і, враховуючи специфіку підготовки усних перекладачів, виокремлено низку принципів для методики формування ФКУП у ЗЕС. До *першої групи*, яка включає цілі навчання, належать комунікативний принцип у білінгвальному середовищі, принципи міцності засвоєння, усвідомленості студентів, виникнення і посилення порядку через флуктуацію, холізму, професійної спрямованості, лінгвокогнітивної контрастивності, домінуючої ролі вправ. *Друга група принципів*, що базується на умовах навчання, включає принцип трансференції, незамкненості, спостереження, самостійності, поетапності, концентризму. До складу *третьої групи принципів*, яка враховує специфіку контингенту студентів, належать принцип урахування рідної мови і культури, принципи психолого-педагогічної індивідуалізації, емпатії та посильності.

Згідно з представленою концепцією *зміст навчання ПСП у ЗЕС* у межах формування ФКУП містить: перелік типових комунікативних ситуацій, максимально наближених до реальних професійних умов; функціонально значущу тематику текстів ділового дискурсу; тексти професійної спрямованості, що відповідають певним критеріям; професійні знання, навички, вміння та здатності, що входять до складу ФКУП.

Відбір ситуацій з реальної професійної діяльності усного перекладача у ЗЕС здійснено за такими *критеріями*: *типи комунікативних ситуацій*: 1) робота в компанії; 2) робота з іноземними делегаціями; 3) робота на конференції (бізнес-форумі) – ПСП виступів учасників; *ступінь підготовки* – спонтанна комунікація, підготовлена комунікація; *мета* – інформативна,

аргументативна, ритуальна, регулятивна, оцінна; *розташування учасників* – контактне, дистанційне; *сфери функціонування усного білінгвального ділового дискурсу* – професійна (переговори, спілкування з клієнтами та колегами, наради, збори), академічна (доповіді, тренінги, коучинг тощо), публічна (презентації, виступи, наради тощо); *форма висловлювання* – монологічна, діалогічна; *типи комунікативних стратегій* – аргументативні, маніпулятивні; *ступінь реальності* – умовний, реальний.

З'ясовано умови, які сприяють ефективному процесу навчання магістрів-філологів УП, побудованому відповідно до основних ідей зазначених у дослідженні підходів. *Перша група умов*, яка пов'язана з предметним компонентом змісту навчання ПСП у ЗЕС і *забезпечує інформаційні та операційні ресурси, що є достатніми для виконання перекладачем професійних завдань*, включає основні сфери функціонування ділового дискурсу та практико-орієнтовані ситуації, як для постановки проблеми, так і для її безпосереднього використання; опору на суб'єктивний досвід студентів у процесі відбору завдань; використання відкритих (з невизначеним результатом) і закритих (запланованим результатом) навчальних завдань.

Друга група умов пов'язана з процесуальним компонентом змісту навчання майбутніх перекладачів, яка стає актуальною лише за умов відповідності першій групі і представлена комплексом навичок, умінь та здатностей, що забезпечують адекватне передавання інформації, яка міститься в композиційно-смісловій, структурно-семантичній та риторичній організації ТО, засобами МП: використання індивідуальної, групової і командної пізнавальної діяльності у різному співвідношенні; акцент на самостійній пізнавальній діяльності студента; цілеспрямований розвиток пізнавальної, соціальної та психологічної рефлексії студентів; можливість створення студентом індивідуального продукту у вигляді власного рішення, розв'язання перекладацької проблеми тощо; організація презентації та обґрунтування своїх пізнавальних результатів і досягнень.

На основі власного досвіду викладання УП і спостереження за освітнім процесом у ЗВО, зроблено висновок, що крім типології ситуацій для навчання ПСП у ЗЕС специфіка професійної діяльності, до якої необхідно підготувати студента, виявляється ще й у «зануренні» майбутнього фахівця з перекладу у ЗЕС до дискурсу події, що відбуватиметься.

Навчальний матеріал у дослідженні відібрано і організовано з метою максимального врахування специфіки міжкультурного ділового спілкування, прагмалінгвістичних характеристик інституціонального дискурсу і максимально можливого потенціалу для формування й розвитку перекладацьких навичок, умінь і здатностей, необхідних для адекватного передавання смислу.

У процесі добору текстового корпусу для навчання ПСП у ЗЕС на основі принципів професійної спрямованості, автентичності, наявності перекладацьких труднощів, доступності та посиленості, сучасності та

актуальності проблем, стилістичної і жанрової різноманітності й автономності виокремлено типові для цієї галузі теми «Експорт та імпорт товарів», «Послуги іноземним суб'єктам зовнішньоекономічної діяльності», «Навчання та підготовка спеціалістів», «Міжнародні фінансові операції», «Кредитні та розрахункові операції», «Організація та здійснення діяльності в галузі проведення виставок, аукціонів, торгів, конференцій, симпозіумів, семінарів», «Операції з придбання, продажу та обміну валюти на валютних аукціонах, валютних біржах та на міжбанківському валютному ринку». З'ясовано, що до навчання необхідно включати тексти так званого дискурсу неформального спілкування, які неможливо вивести за межу міжкультурної ділової комунікації, зважаючи на той факт, що здійснюється вона з метою вирішення ділових питань і проблем.

Використання автентичних відеоматеріалів для навчання ПСП у ЗЕС неодмінно залучає студентів до професійно орієнтованої міжкультурної комунікації, що сприяє підвищенню ефективності формування ФКУП у ПСП у ЗЕС і розвитку вмінь перекладача сприймати індивідуальні особливості вимови, голосу, темпераменту спікера, а також звучання носіїв і неносіїв іноземної мови (відеохостинг *YouTube*, який містить матеріали різних жанрів, ступенів офіційності, сфер вживання тощо, сайти міжнародних організацій та відеохостинги *Speechpool* і *TED* з подкастами або субтитрами різними мовами). Очікуваним результатом навчального процесу в межах зазначеного змісту навчання є формування ФКУП у ПСП у ЗЕС у магістра-філолога як особливого типу білінгва.

На основі аналізу існуючих підходів до розв'язання проблеми вправ для навчання перекладу (Бабаскіна, 2011; Ганічева, 2008; Ежиков, 2013; Елизарова, 2001; Емельянова, 2011; Истомин, 2013; Королькова, 2006; Краснова, 2014; Куца, 2013; Латышев, 2007; Максимов, 2007; Максименко, 2008; Пасічник, 2011; Пушкина, 2013; Руцкая, 2012; Серова, 2011; Соколова, 2007; Соловова, 2010; Федотова, 2014; Христюлова, 2013; Черноватий, 2013) та недостатньої розробленості відповідного теоретичного підґрунтя для класифікації вправ, призначених для навчання УП конкретизовано критерії і визначено типологію вправ для навчання магістрів-філологів ПСП у ЗЕС.

З'ясовано, що основним є критерій «**цільового призначення**» (Майер, 2016), оскільки вправи для навчання ПСП у ЗЕС спрямовані на досягнення відповідних проміжних цілей формування ФКУП у ЗЕС – оволодіння спеціальними навичками ПСП, спеціальними і стратегічними вміннями ПСП у межах окремих компетентностей. Згідно з цим критерієм виокремлено такі типи вправ для навчання ПСП у ЗЕС: 1) для формування навичок ПСП; 2) для розвитку вмінь ПСП (див. табл. 1).

Враховуючи специфіку перекладацької діяльності, яка відрізняється прийняттям перекладачем самостійного перекладацького рішення важливим є критерій – «**самостійність перекладацьких рішень**». Під час виконання вправ за цим критерієм, формуються такі важливі навички: аналіз ситуації, ТО; порівняння ТО і ТП; когнітивні дії спостереження за поведінкою

комунікантів, за демонстрацією кращих зразків вирішення типових перекладацьких завдань, виконаних досвідченими перекладачами; узагальнення, прогнозування, перевірки наявності необхідних соціокультурних і мовних знань у студентів, які у подальшому проявляються в уміннях використовувати їх в процесі виконання ПСП у ЗЕС у реальних умовах навчального процесу. За таким критерієм виокремлено *аналітичні, трансформаційні та інтерпретаційні* типи вправ (див. табл. 1).

Таблиця 1

Типологія вправ для формування фахової компетентності усного перекладача

Критерії	Типи вправ
<i>Основні</i>	
1. Цільове призначення	Для формування навичок послідовного перекладу Для розвитку вмінь послідовного перекладу
2. Самостійність перекладацьких рішень	Аналітичні, трансформаційні, інтерпретаційні
<i>Додаткові</i>	
3. Місце виконання	Аудиторні, лабораторні, домашні
4. Режим виконання	Індивідуальні, парні, у малих групах, у команді, у групі
5. Участь рідної/іноземної мови	Одномовні, двомовні
6. Характер виконання	Усні, письмові
7. Канал отримання інформації	Аудіовізуальні, аудитивні
8. Наявність / відсутність ігрового / рольового компоненту	Без ігрового/рольового компоненту, з рольовим компонентом, з нерольовим ігровим
9. Наявність/відсутність опор	Без опор, із спеціально створеними опорами, за допомогою створених студентами опор, з природними опорами

Спираючись на критерії, упорядковані Н. К. Скляренко (1992), виокремлено додаткові критерії, якими є місце виконання, режим виконання, участь рідної/іноземної мови, характер виконання, канал отримання інформації, наявність/відсутність ігрового/рольового компоненту, наявність/відсутність опор.

Види вправ вирізняються за *єдиним* критерієм – операція, яку виконує студент. У поєднанні з визначеними типами за двома основними критеріями (цільове призначення і самостійність перекладацького рішення) конкретизовано види вправ для формування ФКУП у ПСП (див. табл. 2).

**Типи та види вправ для формування навичок і розвитку вмінь
послідовного перекладу**

Типи вправ	Аналітичні	Трансформаційні	Інтерпретаційні
	Види вправ		
Для формування навичок послідовного перекладу	Аналіз, виділення головної та уточнюючої інформації	Зіставлення; синтез; узагальнення інформації; імовірнісне прогнозування; заміна; запам'ятовування; розширення обсягу пам'яті; перекладацькі трансформації; тема-рема-тичне членування	Імітація; ехоповтор; синхронізація дій; кодування, декодування; відтворення; диктант-переклад
Для розвитку вмінь послідовного перекладу	<i>Для розвитку спеціальних вмінь послідовного перекладу</i>		
	Аналіз висловлювання аналіз перекладацьких прийомів	Сполучуваність; підстановка; комплексні перекладацькі трансформації; компресія; декомпресія; об'єднання; розширення; завершення висловлювання	Тренування ситуаційних висловлювань та стандартних речень; синхронізація мовленнєвих дій; синонімічний переклад; ехоповтор; контекстуальна здогадка; мікрореферування; диктант-переклад; переклад-переказ тексту; кодування та декодування; зовнішнє оформлення говоріння; переключення з однієї робочої мови на іншу; використання перекладацьких прийомів; перифраз; заповнення купюр; варіювання висловлювання

Типи вправ	Аналітичні	Трансформаційні	Інтерпретаційні
	Види вправ		
Для розвитку вмінь послідовного перекладу	<i>Для розвитку стратегічних умінь послідовного перекладу</i>		
	Аналіз лінгвістичних маркерів соціальних відносин; аналіз перекладацьких труднощів; аналіз перекладацьких завдань; аналіз результатів власної діяльності	Об'єднання одноструктурних і різноструктурних зразків мовлення у надфразову єдність; компенсація вербальними та невербальними засобами процесу усного перекладу; перекладацькі трансформації	Зворотне коригування; знаходження стандартних перекладацьких рішень; знаходження адекватних перекладацьких рішень згідно з ситуацією; реферативний переклад; аргументація вибору перекладацького рішення; односторонній / двосторонній переклад з/без фіксації

Система вправ є ключовим питанням для ФКУП у ПСП, важливість якої позначається в забезпеченні як організації процесу формування цієї компетентності, так і організації процесу навчання магістрів-філологів, які працюватимуть у ЗЕС; ґрунтується на важливих принципах навчання, має єдину структуру формування перекладацьких навичок, вмінь і здатностей та будується на типових ситуаціях реальної професійної діяльності.

Враховуючи мету дослідження та описані підходи до проблеми систематизації вправ для навчання ПСП, виокремлено *три етапи навчання ПСП у ЗЕС*: підготовчий – етап набуття знань та формування спеціальних навичок ПСП; основний – етап автоматизації навичок та формування спеціальних та стратегічних умінь ПСП у ЗЕС, завершальний – етап розвитку спеціальних та стратегічних умінь ПСП у ЗЕС. Отже, система вправ складається з *трьох підсистем вправ* на: 1) формування спеціальних навичок ПСП; 2) автоматизацію навичок й формування спеціальних та стратегічних умінь ПСП у ЗЕС; 3) розвиток спеціальних та стратегічних умінь ПСП у ЗЕС.

Враховуючи розроблену типологію вправ для навчання ПСП у ЗЕС та зважаючи на поетапність навчання відповідно до структури професійної діяльності майбутніх перекладачів, систему вправ доповнено групами вправ для формування ФКУП. До складу *першої підсистеми* вправ для набуття знань і формування навичок ПСП входить: (1.1) група вправ для формування спеціальних навичок ПСП та (1.2) група вправ для формування спеціальних навичок ПСП у ЗЕС. *Друга підсистема* вправ для формування ФКУП у ПСП у ЗЕС на автоматизацію навичок й формування спеціальних та стратегічних

умінь ПСП містить: (2.1) групу вправ для автоматизації спеціальних навичок ПСП; (2.2.) групу вправ для автоматизації спеціальних навичок ПСП у ЗЕС; (2.3) групу вправ для формування спеціальних умінь ПСП у ЗЕС; (2.4) групу вправ для формування стратегічних умінь ПСП у ЗЕС. Третя підсистема для розвитку спеціальних та стратегічних умінь ПСП включає: (3.1) групу вправ для розвитку спеціальних умінь ПСП у ЗЕС; (3.2) групу вправ для розвитку стратегічних умінь ПСП у ЗЕС (див. табл. 3).

Таблиця 3

Система вправ для формування фахової компетентності усного перекладача у зовнішньоекономічній сфері

Підсистеми вправ	Групи вправ	Позначка
<i>для набуття знань і формування навичок послідовного перекладу</i>		
	група вправ для формування спеціальних навичок послідовного перекладу	1.1.
	група вправ для формування спеціальних навичок послідовного перекладу у зовнішньоекономічній сфері	1.2.
<i>для автоматизації навичок й формування спеціальних та стратегічних умінь послідовного перекладу у зовнішньоекономічній сфері</i>		
	група вправ для автоматизації спеціальних навичок послідовного перекладу	2.1.
	група вправ для автоматизації спеціальних навичок послідовного перекладу у зовнішньоекономічній сфері	2.2.
	група вправ для формування спеціальних умінь послідовного перекладу у зовнішньоекономічній сфері	2.3.
	група вправ для формування стратегічних умінь послідовного перекладу у зовнішньоекономічній сфері	2.4.
<i>для розвитку спеціальних та стратегічних умінь послідовного перекладу у зовнішньоекономічній сфері</i>		
	група вправ для розвитку спеціальних умінь послідовного перекладу у зовнішньоекономічній сфері	3.1.
	група вправ для розвитку стратегічних умінь послідовного перекладу у зовнішньоекономічній сфері	3.2.

Концептуальні основи запропонованої методичної системи навчання ПСП у ЗЕС здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти забезпечують максимальні можливості для формування ФКУП у ПСП у ЗЕС, розвитку його особистості і становлення як фахівця, що є запорукою взаєморозуміння у багатовимірному просторі різних мов і культур.

Сьомий розділ «Експериментальна перевірка ефективності методики навчання магістрів-філологів послідовного перекладу у зовнішньоекономічній сфері» відображає особливості проведення експериментальної перевірки ефективності розробленої методики.

Теоретичні положення, надані у розділах дисертації, дали можливість сформулювати *гіпотезу* дослідження: методика формування ФКУП у ЗЕС, яка ґрунтується на ідеях суб'єктно-синергетичного, компетентнісного та когнітивного підходів і передбачає використання спеціально розробленої системи вправ з певною послідовністю їх виконання на трьох етапах навчання, які відображають послідовність дій усного перекладача у фазі прийняття перекладацького рішення, здатна значно підвищити ефективність оволодіння здобувачами другого (магістерського) рівня вищої освіти ФКУП у ПСП у ЗЕС і формує професійну свідомість, мислення і мовленнєву поведінку перекладача як особливого типу білінґва.

Варійовану умову складала послідовність виконання студентами вправ для навчання ПСП у ЗЕС на основному етапі навчання:

1) на основному етапі навчання студентів експериментальних груп (ЕГ): ЕГ 1 та ЕГ 3 розпочинається з формування стратегічних умінь для виконання ПСП, що передуює формуванню спеціальних умінь для виконання ПСП;

2) на основному етапі навчання студентів груп ЕГ 2 та ЕГ 4 розпочинається з формування спеціальних умінь для виконання ПСП, що передуює формуванню стратегічних умінь для виконання ПСП.

Висунута гіпотеза перевірялася під час методичного експерименту впродовж 2016-2017 н. р. в Університеті імені Альфреда Нобеля серед студентів магістратури – майбутніх перекладачів, розподілених у чотири ЕГ: ЕГ 1 – 12 осіб, ЕГ 2 – 12 осіб, ЕГ 3 – 12 осіб, ЕГ 4 – 12 осіб, дві з яких навчалися за першим варіантом запропонованої методики, а дві – за другим.

Експериментальне навчання включало: передекспериментальний зріз для визначення вихідного рівня сформованості ФКУП; експериментальне навчання студентів магістратури; післяекспериментальний зріз для визначення рівня сформованості спеціальних та стратегічних перекладацьких умінь по завершенню експериментального навчання. Для достовірності й об'єктивності проведеного експериментального навчання використано методи математичної статистики для опрацювання кількісних характеристик. З метою доказу однакового вихідного рівня навченості студентів в експериментальних групах застосовано критерій Фішера для перевірки рівності дисперсії та критерій Стьюдента для доказу рівності середніх значень.

Середні значення показників післяекспериментального зрізу в експериментальних групах з використанням другого варіанту методики навчання ПСП у ЗЕС вище, ніж аналогічні показники експериментальних груп, які навчалися за першим варіантом (див. табл. 4).

Таблиця 4

Середні показники перед- і післяекспериментального зрізів

Індекс групи	Середній коефіцієнт навченості		Приріст коефіцієнту навченості
	Перед експериментальний зріз	Після експериментальний зріз	
ЕГ1	0,62	0,82	0,20
ЕГ2	0,60	0,93	0,33
ЕГ3	0,61	0,81	0,20
ЕГ4	0,62	0,94	0,32

Достовірність й об'єктивність емпіричних даних було перевірено за допомогою багатофункціонального статистичного критерію ϕ^* – кутового перетворення Фішера, який призначений для зіставлення двох вибірок за частотою наявності ефекту (див. табл. 5).

Таблиця 5

Розрахунок критеріїв експериментальних груп за процентною часткою коефіцієнту навченості за кутовим перетворенням Фішера (критерій ϕ^*)

Індекс групи	Кількість набраних балів			
	До експерименту	Після експерименту	%	Сума
Експериментальні групи ЕГ1, ЕГ3	123	163	46%	286
Експериментальні групи ЕГ2, ЕГ4	122	187	54%	309
Сума				595

З метою визначення стабільності сформованості ФКУП у ПСП у ЗЕС проведено анкетування студентів та відстрочений зріз у III семестрі 2016-2017 н. р., позитивні результати якого дозволили встановити перенесення отриманих знань і вмінь ПСП у ЗЕС та тривалість сформованих умінь.

Аналіз результатів післяекспериментального зрізу загалом демонструє сформованість умінь ПСП у ЗЕС, а також суттєвий приріст рівня навичок та вмінь учасників експерименту, що підтверджує ефективність розробленої методичної системи навчання ПСП і робочу гіпотезу. Результати експериментального навчання свідчать про доцільність та ефективність поетапного формування ФКУП у ПСП у ЗЕС, що виявляється у значному збільшенні професійних знань студентів спеціальності 035 «Філологія (Переклад включно)», розвитку необхідних спеціальних та стратегічних умінь ПСП у ЗЕС, і, як наслідок, підвищення якості ПСП у ЗЕС та відповідність кінцевим очікуванням сформованості ФКУП у ПСП. Отримані результати надають можливість стверджувати, що репрезентативні й однорідні на початок експерименту групи у результаті його проведення змінили рівень сформованості ФКУП у ЗЕС, тому можна констатувати, що

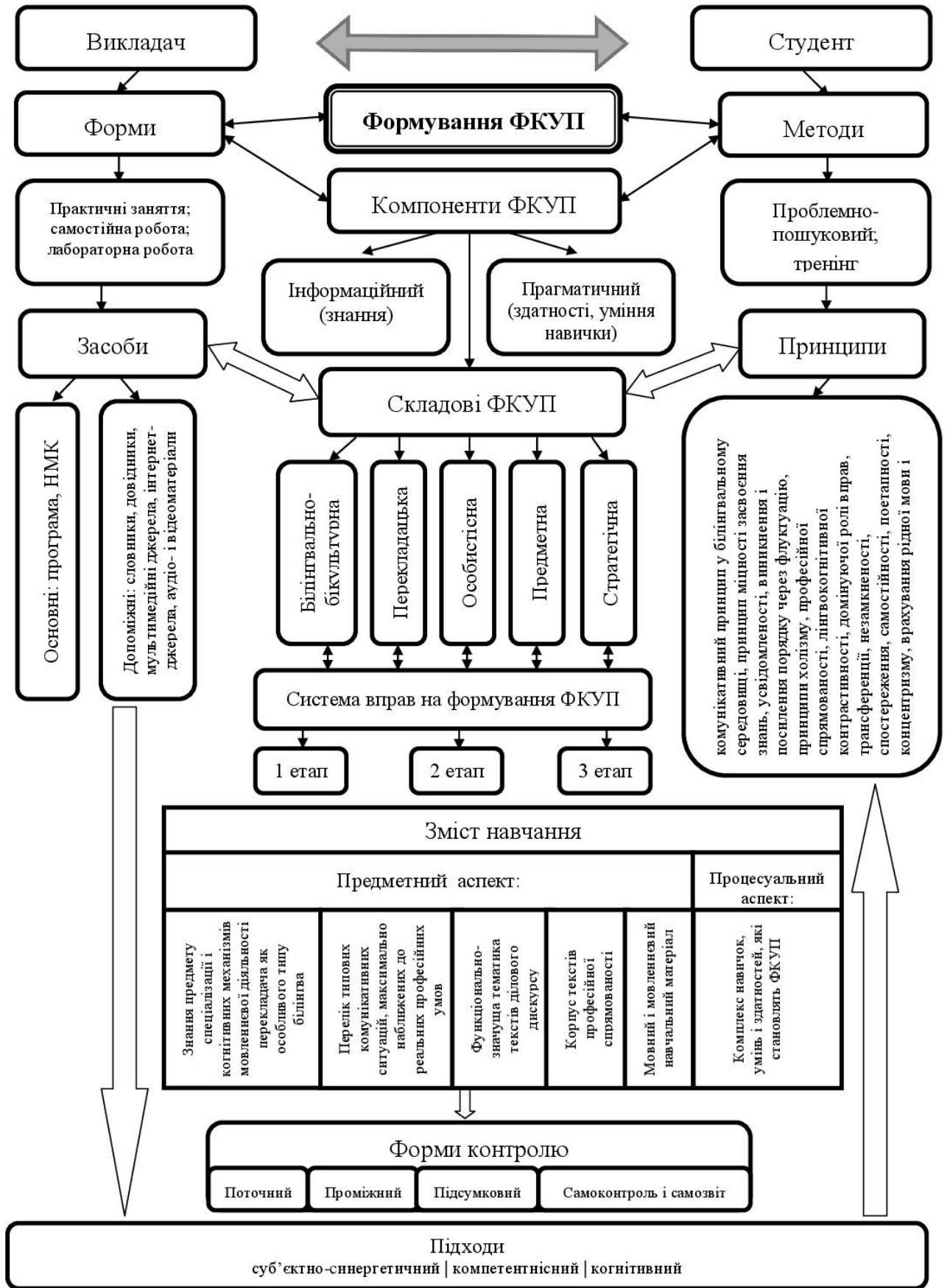

Рис. 1. Модель формування у магістрів-філологів ФКУП у ЗЕС

поставлені цілі були досягнуті, а висунута гіпотеза отримала своє підтвердження.

На основі викладених положень у дослідженні представлена модель формування ФКУП у ПСП у ЗЕС, в якій відображено структурно функціональну взаємодію її основних компонентів – цільового, методологічного, змістового, організаційного і результативного блоків, а також умов ефективної організації навчання ПСП (див. рис.1).

Цільовий блок передбачає практичну та особистісно формувальну цілі. Методологічний блок висвітлює методологічні основи формування у здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти ФКУП у ПСП у ЗЕС. Одним із його компонентів є суб'єктно-синергетичний, компетентнісний та когнітивний підходи, положення яких покладено в основу методичної системи навчання магістрів-філологів ПСП у ЗЕС, і які реалізуються в системі методичних принципів.

Змістовий блок включає предметний і процесуальний аспекти змісту навчання (типові ситуації професійної діяльності, оригінальні тексти, які містять лексичні граматичні і стилістичні труднощі, а також професійні навички та уміння). Очікуваним результатом навчального процесу в межах зазначеного змісту навчання є формування у студентів-філологів фахової компетентності усного перекладача як особливого типу білінгва у ЗЕС.

Організаційний блок реалізується в єдності сучасних технологій (проблемно-пошукових та активного тренінгу), які забезпечують формування ФКУП у ПСП у ЗЕС і сприяють розвитку здатності студента приймати самостійні рішення на всіх етапах навчальної діяльності; організаційних форм навчання ПСП, визначених з урахуванням засобів, які використовуються у фаховій діяльності усного перекладача; комплексу нетехнічних і технічних засобів навчання.

У розроблених методичних рекомендаціях щодо навчання магістрів-філологів ПСП у ЗЕС детально пояснено мету, зміст формування ФКУП, ефективні технології, описано методику організації навчання з оволодіння спеціальними та стратегічними компетентностями, проаналізовано роль різних видів контролю ФКУП у ПСП у магістрів.

ВИСНОВКИ

Результати теоретико-експериментального дослідження проблеми дають підстави для таких загальних висновків:

1. Урахування основних положень психолінгвістики як методологія надає можливість організувати процес навчання магістрів-філологів ПСП у ЗЕС, спрямованого на опанування вищого рівня перекладацької майстерності через формування взаємозв'язку *мови і культури, мислення та свідомості* (найвищої форми розвитку психіки майбутнього фахівця, що виявляється в складних формах відображення картини світу), на більш продуктивному рівні. Методологічними орієнтирами фахової підготовки усних перекладачів

виступили суб'єктно-синергетичний, когнітивний і компетентнісний підходи, кожен з яких формує певну професійну якість перекладацької особистості.

2. Аналіз освітніх документів щодо підготовки фахівців з УП у ЗВО, сучасних міжнародних і національних стандартів якості ринку перекладацьких послуг дає підстави стверджувати, що сьогодні існує нагальна потреба врахування сучасних вимог потенційних роботодавців до підготовки перекладачів у ЗВО. Вимоги, які висуваються до сучасного усного перекладача, розглядаються в контексті сформованості у нього фахової компетентності. Встановлено, що пріоритетною орієнтацією нової ОПП підготовки здобувачів другого рівня вищої освіти з перекладу є компетентнісний підхід, який акцентує самовизначення, самоактуалізацію, розвиток індивідуальності та соціалізацію майбутніх перекладачів.

3. Результати аналізу наукової літератури щодо навчання усного перекладу й формування фахової компетентності усного перекладача дають підстави стверджувати, що на сьогодні немає концептуальних досліджень, присвячених формуванню ФКУП у ПСП у магістрів-філологів з урахуванням вимог, які висуваються до майбутнього фахівця у процесі професійної перекладацької діяльності у ЗЕС. На основі теоретичних засад сучасних досліджень у галузі педагогіки, психології, психолінгвістики, перекладознавства і методики навчання перекладу визначено основні складові фахової компетентності усного перекладача у ПСП.

Встановлено, що *ФКУП* у ПСП є особливою інтегральною характеристикою професійних і особистісних якостей фахівця і передбачає готовність до професійної діяльності за умов коректної поведінки в процесі здійснення міжкультурної комунікації і відповідальності за якість своєї роботи, а також відображає сукупність *знань, умінь і здатностей* для ефективного вирішення професійних завдань. У структурному плані ФКУП у ПСП є синхронним синергетичним механізмом, який може успішно функціонувати і складається з елементів, що перебувають у постійній взаємодії – *білінгвально-бікультурної, перекладацької, особистісної, предметної і стратегічної компетентностей*, кожна з яких поділяється на інформаційний і прагматичний компонент. У процесі дослідження уточнено зміст зазначених компетентностей, який представлено *здатностями, навичками і вміннями*, що на основі певної сукупності *знань* дозволяють майбутньому фахівцю здійснювати професійний послідовний переклад в умовах міжкультурної ділової комунікації.

4. Запропонована у дослідженні авторська *концепція* полягає у тому, що для формування ФКУП у ПСП у ЗЕС необхідно сконцентрувати увагу на розвитку мовної особистості перекладача як особливого типу білінгва, носія двох і більше систем мовної концептуальної картини світу. У зв'язку з цим одним з найважливіших завдань підготовки усного перекладача є формування у його *свідомості* полікультурного лінгвістичного механізму, який сприятиме процесу знаходження адекватних мовних, мовленнєвих і паралінгвістичних засобів, за допомогою яких відбудеться створення

гармонійних відношень між текстами оригіналу і перекладу. Встановлено, що навчальний процес у контексті *суб'єктно-синергетичного, когнітивного та компетентнісного* підходів з формування ФКУП у ПСП ґрунтується на професійних потребах студентів-перекладачів та створенні педагогічних умов для розвитку їх професійної *свідомості, мислення та мовленнєвої поведінки*, що зумовлює оволодіння ефективними стратегіями пошуку способів вирішення проблем у практичних ситуаціях майбутньої професійної діяльності перекладача і сприятиме інтеграції випускників до європейського освітнього простору.

Реалізація основних ідей *суб'єктно-синергетичного підходу*, в якому активується суб'єктний потенціал особистості перекладача як особливого типу білінгва у професійному становленні у безпосередній взаємодії з професійним середовищем, яким є усний білінгвальний дискурс з його базовими категоріями і складовими компонентами процесу перекладу, уможлиблює розвиток якості мовлення через опанування специфіки зовнішньоекономічного ділового дискурсу і проявляється через узагальнені дидактичні одиниці, що розкривають професійне середовище (міжкультурну комунікацію, поліфункціональну діяльність, реалізацію певних дій перекладача і професійну роль фахівця: знання, цінності і результативність його професійної діяльності).

Відповідно до ідей *компетентнісного підходу* ФКУП у ПСП у ЗЕС має відповідну структуру, компоненти якої представлено низкою компетентностей і субкомпетентностей. Компетентності і субкомпетентності є відносно самостійними, але водночас взаємопов'язаними й взаємозалежними елементами структури. Формування окремих компетентностей є проміжними цілями на шляху реалізації стратегічної мети формування мовної особистості перекладача як учасника міжкультурної комунікації.

Реалізація ідей *когнітивного підходу*, спрямованого на використання когнітивних ресурсів особистості і його психолінгвістичних механізмів, передбачає таку організацію процесу навчання магістрів-філологів ПСП у ЗЕС, яка уможлиблює формування й розвиток у них перекладацької *свідомості* як свідомості білінгва.

5. Встановлено, що методична система формування ФКУП у ПСП у ЗЕС має відповідати кінцевим цілям навчання, мати єдину структуру формування перекладацьких навичок, умінь і здатностей, повинна будуватися на типових ситуаціях реальної професійної діяльності і бути організованою відповідно до виокремлених етапів перекладацької діяльності: осмислення вихідного висловлювання, прийняття рішення і реалізація перекладу. Формування ФКУП у ПСП у ЗЕС реалізується поетапно: підготовчий (етап надбання знань та формування спеціальних навичок ПСП, основний (автоматизація спеціальних навичок та формування спеціальних та стратегічних умінь ПСП у ЗЕС) і завершальний (розвиток спеціальних та стратегічних умінь ПСП у ЗЕС).

Було встановлено, що для методики навчання магістрів-філологів ПСП у ЗЕС оптимальною є *система вправ*, що спрямована на розвиток комплексу психолінгвістичних механізмів породження тексту перекладу і відповідає кінцевим цілям навчання УП магістрів-філологів, які працюватимуть у ЗЕС, та реалізується за етапами дій усного перекладача у фазі прийняття перекладацького рішення, що відповідає трьом етапам навчання ПСП, кожний з яких сприяє розвитку відповідного елемента тріади «мова і культура – мислення – свідомість». Система вправ містить три підсистеми з відповідними групами вправ для формування і розвитку спеціальних і стратегічних навичок і вмінь ПСП у ЗЕС.

Ефективному формуванню ФКУП у ЗЕС сприяють спеціально відібрані ситуації для навчання ПСП на основі врахування специфіки усного білінгвального ділового дискурсу, що обумовлено особливостями мовленнєво-розумової діяльності людини. З'ясовано, що крім типології ситуацій та відбраного корпусу текстів для навчання ПСП необхідно враховувати основні критерії специфіки професійної діяльності для підготовки майбутніх фахівців: фізичну, психологічну та інформаційну підготовку.

6. Досліджено кінцеві результати навчання, які визначаються як на рівні ОПП підготовки здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти, так і на рівні окремої дисципліни «Практика усного перекладу», до якої включено всі компоненти, що становлять ФКУП, згідно із ступенем досягнення сукупності систематизованих знань, навичок, умінь та здатностей, що необхідні усному перекладачеві для здійснення його професійної діяльності. Визначено критерії оцінки якості ПСП у ЗЕС відповідно до виокремлених помилок сприйняття, розуміння, вираження і поведінки і параметру *збереження головного змісту тексту оригіналу* в усному перекладі, що відповідає *критерію адекватності, еквівалентності та гармонійності*.

7. Методичний експеримент був обрано для перевірки ефективності розробленої методики формування у магістрів-філологів ФКУП у ПСП у ЗЕС, який уможливив перевірку й підтвердження висунутої гіпотези, що дало підставу для констатації ефективності розробленої методики й укладання методичних рекомендацій для її впровадження в освітній процес.

Розроблено й апробовано модель організації навчального процесу студентів магістратури з формування ФКУП у ПСП, яка представлена у єдності цільового, методологічного, змістового, організаційного, критеріально-оцінювального, результативного компонентів.

Із метою ефективного впровадження запропонованої методики у навчальний процес розроблено методичні рекомендації щодо організації навчання ПСП у ЗЕС для студентів магістратури спеціальності 035 Філологія (переклад включно).

Перспективними напрямками дослідження і подальшої розробки проблематики є дослідження когнітивної сфери і вивчення специфіки мовної

особистості перекладача як особливого типу білінгва, чия специфічна картина світу відображає особливості сприйняття реального світу представниками інших культур, створення нових моделей формування складових ФКП в усному перекладі як у ЗЕС, так і в інших галузях, екстраполяція запропонованої методичної системи навчання ПСП на інші іноземні мови незалежно від їх комбінації.

Наукові праці, в яких опубліковані основні результати дисертації

Монографія

1. Зінукова, Н. В. (2017а). *Усний переклад у зовнішньоекономічній сфері : теорія і методика навчання магістрів-філологів: монографія*. Дніпро, Україна, Університет імені Альфреда Нобеля.

Статті у наукових фахових виданнях України

2. Зінукова, Н. В. (2007). Психологічні передумови навчання майбутніх фахівців професійного ділового спілкування. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна, Серія: Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов*, 772 (51), 137-143.

3. Зінукова, Н. В. (2014а). Професійна підготовка перекладачів у сучасних умовах: вимоги ринку перекладацьких послуг. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля, Серія: Педагогіка і психологія. Педагогічні науки*. 2 (8), 42-48.

4. Зінукова, Н. В. (2014b). Integrated Methodological Model of Interpreters' Training in Multilingual Society. *Іноземні Мови*, 4 (80), 40-44.

5. Зінукова, Н. В. (2016а). Acquiring translation and interpreting competences: integrated approach. *Іноземні Мови*, 3 (87), 18-25.

6. Зінукова, Н. В. (2017b). Сучасні реформи вищої освіти: професійні стандарти та кваліфікаційні рамки підготовки магістрів спеціальності «Переклад». *Вісник КНЛУ, Серія: Педагогіка та психологія*, 26, 43-62.

7. Зінукова, Н. В. (2017с). Кінцеві результати навчання та рівень компетентності випускник як складові системи забезпечення якості підготовки магістрів спеціальності «Переклад». *Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»: тематичний випуск «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору*, 37-1, V (73), 374-384.

8. Зінукова, Н. В. (2017d). Формування фахової компетентності усного перекладача: сучасні методологічні підходи. *Збірник наукових праць «Педагогічні науки»*, LXXVII (2), 53-61.

9. Зінукова, Н. В. (2017f). Структурні компоненти фахової компетентності перекладача: усний послідовний переклад. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського, Педагогічні науки*: 4 (59), 205-211.

10. Зінукова, Н. В. (2017g). Методика формування фахової компетентності усного перекладача у магістрів-філологів: результати експериментальної перевірки. *Збірник наукових праць «Педагогічні науки», LXXX (1)*, 142-147.
11. Зінукова, Н. В. (2017h). Методична система формування фахової компетентності усного перекладача: цілі, підходи та принципи навчання здобувачів другого рівня освіти. *Тематично-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук. праць. «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору», 21(3), IV (78)*, 57-65.
12. Зінукова, Н. В. (2018a). Експериментальна перевірка ефективності методики формування фахової компетентності усного перекладача у магістрів-філологів. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, Серія: Педагогіка і психологія, 53*, 84-90.
13. Зінукова, Н. В. (2018b). Професійна підготовка перекладача у закладах вищої освіти: формування фахової компетентності усного перекладача. *Наукові записки, Серія: Педагогічні науки, 166*, 114-120.
14. Зінукова, Н. В. (2018c). Система вправ для навчання усного послідовного професійно орієнтованого перекладу. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка, Серія: Педагогічні науки, (1) 36*, 111-122.
15. Зінукова, Н. В. (2018d). Ератологічний аспект і критерії оцінювання якості усного послідовного професійно орієнтованого перекладу. *Вісник Черкаського університету, Серія: Педагогічні науки, 7*, 12-20.
16. Зінукова, Н. В. (2018e). Теоретичне обґрунтування системи вправ для формування фахової компетентності в усному послідовному перекладі у зовнішньоекономічній сфері. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, Серія 5: Педагогічні науки: реалії та перспективи, 60*, 178-182.
17. Зінукова, Н. В. (2018f). Модель формування фахової компетентності усного перекладача. *Професійна освіта : проблеми і перспективи, 14*, 10-17.
18. Зінукова, Н. В. (2018g). Формування фахової компетентності усного перекладача у зовнішньоекономічній сфері: результати експерименту. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля, Серія: Педагогіка і психологія. Педагогічні науки. 1 (15)*, 113-120.

Статті у закордонних наукових виданнях

19. Зінукова, Н. В. (2010a). Гендерная характеристика текстов англоязычной публицистики и проблемы перевода. *Wschód-Zachód w dialogu międzykulturowym. Problemy przekładu i dydaktyki, 651*, 141-146.
20. Зінукова, Н. В. (2013). Особенности проявления гендерных стереотипов в текстах англоязычной публицистики: переводческий аспект. *Polilog. Studia Neofilologiczne. Językoznawstwo, Glottodydaktyka, Kukluroznawstwo, (3)*, 235-243.

21. Zinukova, N. V. (2015a). The role of bilingual competence in interpreters' training in multilingual society. *Austrian Journal of Humanities and Social Sciences*, "East West" Association for Advanced Studies and Higher Education, 9-10 (5), 61–65.
22. Zinukova, N. V. (2015b). Interaction of translation and interpreting competences in future interpreters' training. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*, III (34), 69, 17-20.
23. Зінукова, Н. В. (2017к). Формирование языковой личности будущих переводчиков как стратегический ориентир профессионального лингвистического образования. *Polilog. Studia Neofilologiczne. Językoznawstwo, Glottodydaktyka, Kukluroznawstwo*, 7, 261-271.
24. Зінукова, Н. В. (2018h). Навчання студентів магістратури усного послідовного перекладу. *Danish Scientific Journal (DSJ)*, 10 (2), 18-23.
25. Зінукова, Н. В. (2018k). Результати експериментальної перевірки ефективності методики навчання магістрів-філологів усного послідовного перекладу. *Znanstvena misel journal. Pedagogical Sciences*, 1 (16), 26-32.

Опубліковані праці апробаційного характеру:

26. Світлична, О. Р., Зінукова, Н. В. (2014). *Практика усного перекладу = Essential Issues in Interpreter Training* [навчальний посібник]. (2-ге вид.). Дніпропетровськ, Україна: Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля.
27. Марчук, Т. І., Зінукова, Н. В. (2018). *Business English = Ділова англійська мова (зовнішньоекономічні аспекти)* [навчальний посібник]. (2-ге видання, доопрацьоване). Дніпро, Україна: Університет імені Альфреда Нобеля.
28. Семеренко, Л. І. (2018). *Improving Interpreting Skills = Удосконалюємо усний переклад* [навчальний посібник]. (3-є вид., доопрацьоване) (За заг. ред. Н. В. Зінукової). Дніпро, Україна: Університет імені Альфреда Нобеля.
29. Семеренко, Л. І., Світлична, О. Р. (2018). *Interpreting Business Communication = Практикум з усного перекладу у сфері бізнесу*. [навчальний посібник]. (2-ге видання, доопрацьоване). (За заг. ред. Н. В. Зінукової). Дніпро, Україна: Університет імені Альфреда Нобеля.

Праці, які додатково відображають зміст дисертації:

30. Зінукова, Н. В., Калініна Л. В., Самойлюкевич, І. В. (2009). *Професійно-методична підготовка студентів-філологів у вищому навчальному закладі* [монографія]. (За заг.ред. Н. Р. Петранговської). Дніпропетровськ : Вид-во ДУЕП, 2009. С. 231–279, С. 463–492.
31. Зінукова, Н. В. (2014а). Роль механізму переключення в професійній підготовці усного перекладача. В *Актуальні проблеми перекладознавства* [монографія] (сс. 121-131). Дніпропетровськ, Україна: Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля.
32. Зінукова, Н. В. (2008а). Проблема професійної підготовки майбутнього фахівця з усного перекладу. В А. Г. Гудманян, С. І. Сидоренко (Ред.), *Соціокультурні та етнолінгвістичні проблеми галузевого перекладу в парадигмі євроінтеграції*. Матеріали I Всеукраїнської науково-практичної

- конференції, Київ, 3 квітня 2008 р. (сс. 57–59). Київ, Україна: Київський національний авіаційний університет.
33. Зінукова, Н. В. (2008b). Проблема підготовки майбутнього фахівця у сфері міжкультурної комунікації. В *Новітня цивілізація: проблеми становлення і трансформації*. Тези Міжнародної наукової конференції, Дніпропетровськ, 22-23 травня 2008 р. (сс. 207-208). Дніпропетровськ, Україна: ДУЕП.
34. Зінукова, Н. В. (2009a). Реалізація імпліцитності у текстах ділового дискурсу та проблеми перекладу. В *Актуальні проблеми перекладознавства та методики навчання перекладу*. Матеріали П'ятої Всеукраїнської наукової конференції, Харків, 10-11 квітня 2009 р. (сс.61-62). Харків, Україна: NTMT.
35. Зінукова, Н. В. (2009b). Специфіка передачі соціокультурного компоненту в процесі перекладу суспільно-політичної літератури. В А. Г. Гудманян, С. І. Сидоренко (Ред.) *Соціокультурні та етнолінгвістичні проблеми галузевого перекладу в парадигмі євроінтеграції*. Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції, Київ, 3 квітня 2009 р. (с. 83-84). Київ, Україна: Національний авіаційний університет.
36. Зінукова, Н. В. (2009c). Використання текстів офіційно-ділового стилю в процесі навчання практики письмового перекладу. В *Навчання загальнонавчальної та ділової англійської мови у східній Європі: для чого та як?* Тези доповідей III Міжнародної наукової конференції Дніпропетровськ, 15-16 травня 2009 р. (с. 79). Дніпропетровськ, Україна: Дніпропетровський університет економіки та права.
37. Зінукова, Н. В. (2009d). Проблема підготовки фахівця у сфері міжкультурної комунікації. В *Актуальні проблеми філологічної науки та педагогічної практики*. Матеріали Всеукраїнського науково-методичного семінару, Дніпропетровськ, 4-5 грудня 2009 р. (с. 52–53). Дніпропетровськ, Україна: ТОВ «Інновація».
38. Зінукова, Н. В. (2010b). Проявлення гендерних стереотипів в текстах англоязычної публіцистики и проблеми перевода. В *Федоровские чтения*. Тезиси докладов XI Международной научной конференции, Санкт-Петербург, 20-23 октября 2010 (с. 27). Санкт-Петербург, Российская Федерация: Филологический факультет СПбГУ.
39. Зінукова, Н. В. (2010c). Проявления гендерных стереотипов в текстах англоязычной публицистики и проблемы их перевода. В *Университетское переводоведение*. Материалы XI международной научной конференции по переводоведению «Федоровские чтения», 20-23 октября 2010 г. (сс. 159-165). Санкт-Петербург, Российская Федерация: Филологический факультет СПбГУ.
40. Зінукова, Н. В. (2011). Community Interpreting as a Phenomenon of Situated Social Interaction. В *Актуальні проблеми перекладознавства та методики навчання перекладу*. Тези доповідей VI Міжнародної наукової конференції, Харків, 15-16 квітня 2011 р. (сс. 96-97). Вінниця, Україна: Нова книга.

41. Зінукова, Н. В. (2012a). Переклад як складова лінгвістичної й літературознавчої компаративістики. В А. Г. Гудманян, С. І. Сидоренко (Ред.) *Фаховий та художній переклад : теорія, методологія, практика*. Матеріали доповідей V Міжнародної науково-практичної конференції 6-7 квітня 2012 р. (сс. 120-124). Київ, Україна: Аграр Медіа Груп.
42. Зінукова, Н. В. (2012b). Multilingual Competence Development: A Conceptual Approach. В *Сучасні стратегії та методи навчання перекладу*. Матеріали Міжнародної наукової конференції, Дніпропетровськ, 16 жовтня 2010 (сс. 110-112). Дніпропетровськ, Україна: Літограф.
43. Зінукова, Н. В. (2013b). The Possibility of Applying «Switching Effect» for Translation Training. В *Актуальні проблеми перекладознавства та методики навчання перекладу*. Тези доповідей VII Міжнародної наукової конференції, Харків, 25-26 квітня 2013 р. (сс. 164-165). Вінниця, Україна: Нова Книга.
44. Зінукова, Н. В. (2014b). Professional Translators' training : how to meet the translation industry requirements? В *Зміст підготовки перекладачів та сучасні вимоги професії*. Матеріали науково-практичної конференції, Дніпропетровськ, 12 грудня 2014 р. (с. 69-70). Дніпропетровськ, Україна: Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля.
45. Зінукова, Н. В. (2015c). Professional Approach to Translators/Interpreters Training in View of the Fast Growing Need for Competent Translators in a Multilingual World. В *Термінологічні проблеми перекладу та навчання фахових мов*. Тези доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю, Харків, 11 березня 2015 р. (сс. 35-36). Харків, Україна: Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого.
46. Зінукова, Н. В. (2016b). Translation Industry Requirements: Their Role in Future Translators' Training. В *Зміст підготовки перекладачів та сучасні вимоги професії*. Матеріали II Всеукраїнської науково-практичних конференції, Дніпро, 07 жовтня 2016 р. (сс. 26-27). Дніпро, Україна: Університет імені Альфреда Нобеля.
47. Зінукова, Н. В. (2016c). Формування професійної компетентності усних перекладачів. В *Інноваційні технології у контексті іншомовної підготовки фахівця*. Матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю, Полтава, 07 квітня 2016. (сс. 139-141). Полтава, Україна: ПолтНТУ.
48. Зінукова, Н. В. (2017e). Directionality in Consecutive Interpreting: How to Decrease Translation Asymmetry. В *Актуальні проблеми перекладознавства та методики навчання перекладу*: Тези доповідей IX наукової конференції, Харків, 20-21 квітня 2017 р. (сс. 125-126). Харків, Україна: ХНУ імені В. Н. Каразіна.
49. Зінукова, Н. В. (2017j). Формування мовної особистості майбутнього перекладача як стратегічний орієнтир професійної лінгвістичної освіти. В *Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку*. Матеріали XXIX Всеукраїнської науково-практичної конференції, Переяслав-

Хмельницький, 26 січня 2017 р. (сс. 151-157). Переяслав-Хмельницький, Україна.

50. Zinukova, N. (2017). Developing translation and interpreting competences as a complex, multidimensional functional system: integrated approach. In *LIF 2017 –Language in Focus. Multiple Perceptual Frames on ELT and SLA* : International Scientific Conference, Cyprus, March 02-04. (p. 102). Cyprus.

51. Зінуківа, Н. В. (2017м). Методи та технології формування фахової компетентності в усному перекладі у студентів магістратури. В *Глобальні виклики педагогічної освіти в університетському просторі*. Матеріали III Міжнародного Конгресу, Одеса, 18-21 травня 2017 р. (сс. 538-539). Одеса, Україна: Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського.

АНОТАЦІЯ

Зінуківа Н. В. Методична система навчання студентів магістратури усного перекладу у зовнішньоекономічній сфері (на матеріалі англійської та української мов). – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.02 – теорія і методика навчання: германські мови. – Київський національний лінгвістичний університет Міністерства освіти і науки України, Київ, 2018.

У дисертації обґрунтовано теоретико-методичні засади методики навчання студентів магістратури усного перекладу у зовнішньоекономічній сфері, які (засади) реалізовано в концепції формування фахової компетентності усного перекладача, що включає зміст і структуру фахової компетентності усного перекладача, типологію і систему вправ для навчання послідовного перекладу у зовнішньоекономічній сфері, модель організації навчання здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти послідовного перекладу у зовнішньоекономічній сфері.

Запропонована в дослідженні концепція ґрунтується на засадах суб'єктно-синергетичного, когнітивного та компетентнісного підходів, кожен з яких формує певну професійну якість перекладацької особистості, урахуванні вимог до сучасного усного перекладача, специфіки й функцій його діяльності у зовнішньоекономічній сфері, новітніх досягненнях методики навчання перекладу.

Теоретично обґрунтовано методичну систему формування фахової компетентності усного перекладача у послідовному перекладі у зовнішньоекономічній сфері, яка відповідає кінцевим цілям навчання, має єдину структуру формування перекладацьких навичок, умінь і здатностей, побудована на типових ситуаціях реальної професійної діяльності і організована відповідно до виокремлених етапів перекладацької діяльності.

У дослідженні представлена система вправ з певною послідовністю їх виконання на трьох етапах навчання, які відображають послідовність дій усного перекладача у фазі прийняття перекладацького рішення. Система

вправ спрямована на розвиток комплексу психолінгвістичних механізмів породження тексту перекладу і відповідає кінцевим цілям навчання усного перекладу магістрів-філологів.

Ефективність розробленої методики перевірено під час експериментального навчання, в якому доведено її здатність забезпечити високий рівень формування фахової компетентності усного перекладача у послідовному перекладі зовнішньоекономічної сфери у здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти, що дозволило укласти методичні рекомендації для організації процесу навчання за розробленою методикою.

Ключові слова: послідовний переклад, фахова компетентність усного перекладача, студенти магістратури, психолінгвістична методологія, зовнішньоекономічна сфера, білінгв, перекладацька стратегія.

АННОТАЦІЯ

Зинукова Н. В. Методическая система обучения студентов магистратуры устному переводу во внешнеэкономической сфере (на материале английского и украинского языков). – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени доктора педагогических наук по специальности 13.00.02 – теория и методика обучения: германские языки. – Киевский национальный лингвистический университет Министерства образования и науки Украины, Киев, 2018.

В диссертации обоснованы теоретико-методические основы методики обучения студентов магистратуры устному переводу во внешнеэкономической сфере, которые реализованы в концепции формирования профессиональной компетентности усного переводчика, включающей содержание и структуру, типологию и систему упражнений для обучения последовательному переводу, модель организации обучения соискателей второго (магистерского) уровня высшего образования последовательному переводу во внешнеэкономической сфере.

На основе анализа состояния изученности проблемы профессиональной подготовки будущих переводчиков, лингвистических, переводоведческих, психологических и психолінгвістических предпосылок содержания обучения устному переводу определена концепция подготовки студентов магистратуры к профессиональной коммуникации в сфере внешнеэкономической деятельности, которая представляет стратегию педагогической деятельности и влияет на способ создания модели формирования профессиональной компетентности усного переводчика, указывает на способ построения системы педагогических и методических технологий.

Базовые положения психолінгвістики как методология применяются в процессе обучения устному переводу во внешнеэкономической сфере, направленного на овладение высшим уровнем переводческого мастерства через формирование единства языка и культуры, мышления и сознания (наивысшей формы развития психики будущего специалиста, которая проявляется в сложных формах отображения картины мира), что приводит к

желаемому результату обучения устных переводчиков и достигается с помощью трех подходов (субъектно-синергетического, когнитивного и компетентностного), каждый из которых формирует определенное профессиональное качество переводческой личности, и ряда принципов, которые реализуются в процессе отбора дидактического наполнения образовательных программ в процессе типологического и тематического наполнения содержания обучения и для разработки системы заданий.

Формирование профессиональной компетентности устного переводчика во внешнеэкономической сфере реализуется поэтапно: подготовительный этап (приобретение знаний и формирование специальных навыков последовательного перевода), основной (автоматизация специальных навыков и формирование специальных и стратегических умений последовательного перевода во внешнеэкономической сфере) и завершающий (развитие специальных и стратегических умений последовательного перевода во внешнеэкономической сфере).

Система упражнений направлена на развитие комплекса психолингвистических механизмов порождения текста перевода, соответствует конечным целям обучения последовательному переводу магистров-филологов, которые будут работать в сфере внешнеэкономической деятельности, и реализуется согласно этапам действий переводчика в фазе принятия переводческого решения.

Эффективность разработанной методики проверена в ходе экспериментального обучения, в котором доказана ее способность обеспечить высокий уровень формирования профессиональной компетентности устного переводчика во внешнеэкономической сфере у соискателей второго (магистерского) уровня высшего образования, что позволило составить методические рекомендации для организации процесса обучения по разработанной методике.

Ключевые слова: последовательный перевод, профессиональная компетентность устного переводчика, студенты магистратуры, психолингвистическая методология, внешнеэкономическая сфера, билингв, переводческая стратегия.

SUMMARY

Zinukova N. V. Methodological System of Training Interpreting in Foreign Economic Field to Masters (English and Ukrainian). – As Manuscript.

Thesis for a Doctor of Sciences Degree in Pedagogical Studies. Specialty 13.00.02 – Teaching Theory and Methodology: Germanic Languages. – Kyiv National Linguistic University of Ministry of Education and Sciences of Ukraine. – Kyiv, 2018.

In the thesis the theoretical and methodological basics of teaching methods of interpreting in foreign economic field to Masters in Philology are grounded. All those principles are realized in the concept of forming the professional interpreter's competence, which includes the content and structure of professional interpreting

competence, typology and system of exercises for consecutive interpreting training in foreign economic field, and the model of training organization of the applicants of the second (Master's) level of higher education.

The concept suggested in the research is based on the principles of subjective synergetic, cognitive and competence approaches, each of which forms a certain professional quality of the interpreter's personality, takes into account the requirements to a modern interpreter, peculiarities and functions of his activity in foreign economic field, and the latest achievements of translation methodology.

The methodological system of forming interpreter's professional competence in consecutive interpreting in foreign economic field is theoretically substantiated. The system corresponds to the final learning outcomes, has a single structure of the formation of interpreting skills and abilities, built on typical situations of real professional activity and organized in accordance with the stages of interpreting activity singled out.

In this study the system of exercises is implemented through the stages of the interpreter's activity in the phase of translation decision-making that corresponds to three stages of consecutive interpreting training. The system of exercises is aimed at the development of a complex of psycholinguistic mechanisms for generating a translation text and corresponds to the learning outcomes of training interpreting to Masters-philologists who will work in the field of foreign economic activity.

The efficiency of the training suggested was tested through its piloting. The results of the experiment proved the high level of forming the professional competence of an interpreter in foreign economic field to Masters-philologists. That enabled the author to elaborate the methodological guidelines for organizing training process according to the technology developed.

Key words: consecutive interpreting, professional interpreter's competence, Masters-students, psycholinguistic methodology, foreign economic field, bilingual, translation strategy.